

ADP seçkilərlə bağlı müzakirələrə başlayır

Hürriyyət

SİZİN ÜÇÜN QƏZET

№46 (3289) 12 Dekabr / 2023-cü il

Həftədə 1 dəfə çıxır

Qiyməti: 60 qəpik

ANA XƏBƏR

Rüşvət alarkən tutulan şöbə müdürünə hökm oxundu

Büdcədən milyonların oğurlanmasına niyə göz yumulur?

Dələduzluqla üzləşən Vüsal Məmmədovdan şok açıqlamalar

Şikayət

İcra başçısının müavini dələduzluqda ittiham olunur

Elxan Əmirov: "Həmin pulun bir hissəsini Sabir Hüseynovun kabinetində vermişəm..."

7

Aktual

İranın tiryək bazarı

Molla rejiminin narkotik siyasətinin pərdəarxası

6

Azərbaycanda etnik-mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsi

Günümüzdə etnik-mədəni müxtəliflik mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdəndir. Özəlliklə də, etnik-mədəni müxtəliflik zəminində baş verən etnik münaqişələr bu prosesin tənzimlənməsini zəruri edir. Bütün ölkələrdə mövcud olan bu məsələ Azərbaycan üçün də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, bunun üçün ölkəmizdə xüsusi addımlar atılır və tolerant bir mühit formalaşdırılır. Bu məqalədə tarix boyu müxtəlif ölkələrdə etnik-mədəni müxtəlifliklərin necə tənzimlənməsi, eləcə də günümüzdə Azərbaycanda bu prosesin necə həyata keçirilməsi və ölkəmizdəki modelin digər ölkələrdən fərqləndirən cəhətləri göstərilmişdir...

5

Siyasi kommunikasiyada informasiya müharibələri

Müasir dünyada siyasi kommunikasiya prosesi getdikcə informasiya texnologiyalarının inkişafından asılı olaraq mürəkkəbləşir. Eyni zamanda, bildiyimiz kimi, tarix boyu bəşəriyyətin inkişafı çox müxtəlif müharibələrlə müşahidə olunmuşdur və texnoloji inkişaf, rəqəmsal dövrün başlanması müharibələrin mahiyyəti və məzmununda dəyişikliklərə, onun yeni növlərinin meydana gəlməsinə gətirib çıxarmışdır... Siyasi kommunikasiyada informasiya kampaniyalarının ən geniş yayılmış növü kimi məhz informasiya müharibələri çıxış edir. İnformasiya müharibəsi gündəlik həyatımızda ən çox eşitdiyimiz ifadələrdən biridir...

10

GÜNÜN NƏBZİ

MEDIA

"2025-ci il Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin qırılma nöqtəsi ili olacaq"

Sərdar Cəlaloğlu: "Belə bir vaxtda prezident seçkilərinin keçirilməsi qədər riskli bir hadisə ola bilməz"

8-9

Təhlil

Vasitəçisiz sülh anlaşması

Azərbaycan və Ermənistanın indi ABŞ və Rusiyasız barışmaq şansı daha çoxdur

3

Toplum

Azərbaycanda 300 min dollarlıq təhsil dələduzluğu

2 övladını xaricdə oxutmaq istəyən ananın başına oyun açdılar

13

ŞƏHİD

BOŞ EV...

Şəhid mayor Vüsal Vəliyevin həyat yolu...

11

Sərbəst

"Leyli və Məcnun"a dair bir neçə söz...

15

Siyasət

Baxış

Putinin psixi pozğunluğu olduğu açıqlandı

“O, heç bir sənəd imzalaya bilməz...”

İnsanlar onun Ukrayna-tutulmasını bir növ maniya və ya psixi pozğunluq olduğunu deyirlər. Bu, həqiqət ola bilər”.

Bunu Ukraynanın sabiq Prezidenti Leonid Kuçma “The Guardian”-a müsahibəsində Vladimir Putin haqqında danışarkən deyib. Kuçma Putini “KQB əməliyyatçısı” kimi xarakterizə edib və bildirib ki, bu iş psixi pozğunluqlara gətirib çıxara bilər: “Bu, onun peşəsidir və zaman keçdikcə bu cür nəticələrə gətirib çıxarır”.

Sabiq Prezident bildirib ki,

2022-ci il fevralın 24-də Rusiyanın hücumu zamanı Kiyevin mərkəzində olub: “Mən Putinin işğala qadir olduğuna əmin idim, lakin onun buna cəsarət edib-etməyəcəyinə əmin deyildim. Dəhşətli idi, şok idi. Küçədə başımın üstündə iki Rusiya bombardmançısının uçduğunu gördüm”.

Onun sözlərinə görə, Putinin məqsədi təkcə torpaqları ələ keçirmək deyil, həm də Ukraynanı “Rusiyaya qarşı rəqabətə davamlı alternativ” kimi məhv etmək olub: “Bunun sübutu Putinin bu məqsəd üçün hazır olduğu dəh-

şətli insan itkisi və reputasiya itkisidir”.

Kuçma hətta Qərbin yardımının zəifləməsi fonunda belə Ukraynanın qələbəsinə inandığını və Ağ Evin Ukraynaya yardım haqqında qanun qəbul edəcəyinə ümid etdiyini bildirib.

Sabiq Prezident deyib ki, Ukraynanın məğlubiyyəti ABŞ-nin bütün dünya qarşısında nüfuzunu itirməsi demək olacaq.

Həmçinin, Kuçmanın sözlərinə görə, Putinin sülh danışıqlarına razılıq verəcəyini düşünmək reallığa uyğun deyil: “Putin (Ukraynada) istədiyinə nail olmadığına dair sənəd imzalaya bilməz, çünki bunu rus xalqına izah etməli olacaq”.

Əyləncə səhifəsi

Narkoman qız evə od vurdu, anası ilə birlikdə diri-diri yandı

Moskva yaxınlığındakı Krasnoqorsk şəhərinin 29 yaşlı sakini narkotikdən istifadə edərək evi yandıraraq və 51 yaşlı anası ilə birlikdə evdə ölüb.

Belə ki, “Rıqa məhəlləsi” qəsəbəsində 57 yaşlı ev sahibi və arvadı əllərində bıçaq tutaraq evi yandırmaqla hədələyən qızlarının qışqırtısına oyanıblar.

Valideynlər qızı sakitləşdirməyə çalışaraq kəsici-deşici əşyanı ondan götürüblər, lakin bu zaman evdə işıqlar söndü və tüstülənmə başlayıb. Məlum olub ki, o, əvvəlcədən evi yandırmağa nail olub. Kişi ailəni xilas etməyə çalışsa da, alov bütün çıxışları bağlayıb. Sonra ikinci mərtəbədən atılaraq sağ qalıb, arvadı və qızı qaça bilməyib.

Nəticədə yanğın qonşu evlərə ziyan vurub, xilasedicilər 15 nəfəri təxliyə ediblər. Bədəninə və qollarında kəsilmiş yaralar olan ailə başçısı təcili olaraq xəstəxanaya çatdırılıb. Zərərçəkmiş bildirib ki, mərhum qızı narkotikdən istifadə edib və yanğın baş verən zaman qeyri-qanuni maddələrin təsiri altında olub. Fakt dəqiqləşdirilir.

Milyarderlər üçün yeni “cənnət”

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Əbu-Dabi 2017-ci ildən bəri qeydiyyatdan keçmiş şirkətlərin sayının yüz dəfədən çox artdığı milyarderlər üçün yeni “cənnət”ə çevrilib.

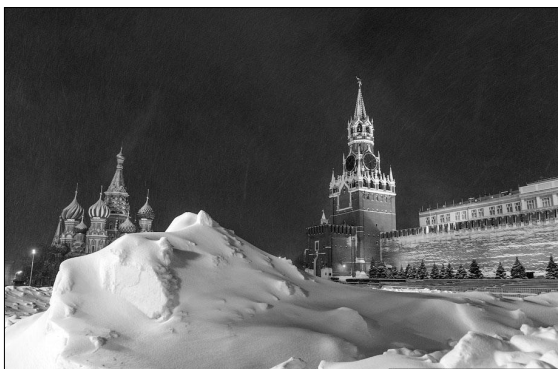

Bu barədə “Bloomberg” yazır.

Jurnalistlərin fikrincə, Kayman və Britaniya Virceniya adalarının populyarlığının azalması fonunda regionu dünya zənginləri üçün cəlbedici edən şey aktivlərin qorunması zəmanətləri, məxfilik və vergi üstünlükləri, o cümlədən BƏƏ-nin iqlim vergitutmanın olmaması imkanlarıdır.

Əbu-Dabi zonasına “köçmüş”lər arasında agentlik xüsusilə “Binance” kriptovalyuta birjasının keçmiş baş direktoru Çanpen Zjao və dünyanın ən böyük hedcinq fondu “Bridgewater”-in yaradıcısı Rey Dalionun adlarını çəkir. 2022-ci ilin sonunda Sent-Kitts və Nevis, Fransa və BƏƏ vətəndaşlığı olan rusiyalı Pavel Durov Əmirliyin ən zəngin sakini kimi tanınıb.

Moskava son yarım əsrin ən güclü qar yağacaq

Rusiyanın paytaxtına bir neçə gündən sonra güclü qar yağacaq. Lent.az Rusiya KİV-nə istinadən bildirir ki, bu barədə “Fobos” hava mərkəzinin aparıcı mütəxəssisi Yevgeni Tişkovets xəbərdarlıq edib.

Sinoptikin məlumatına görə, dekabrın 15-də Moskvada 19-24 mm yağıntı düşəcək ki, bu da aylıq normanın demək olar ki, 40 faizini təşkil edir. Tişkovets əlavə edib ki, qarşidan gələn qar son yarım əsrdən çox müddətdə ən güclüsü olacaq.

Bundan əvvəl Hidrometeorologiya Mərkəzi Moskvada həftənin sonuna qədər qar yağacağını proqnozlaşdırmışdı. Paytaxt ərazisində havanın temperaturunun çox aşağı olması, yolların buz bağlanması və 15 m/s-ə çatan küləklə əlaqədar sarı hava xəbərdarlığı elan edilib.

Bu gün Moskvada -5...-7 dərəcə şaxta olacaq, sabah isə havanın temperaturu -4...-6 dərəcəyə enəcək, qar yağacaq, bəzi yerlərdə intensivləşəcək və çovğun olacaq.

Təsisçi:

Sərdar Cəlalovlu

Baş redaktor:

Vüqar Məmmədov

Tel: 070 333 22 85

012 496 98 93

E-mail: vuqar-mt@mail.ru

Dizayner:

Seymur Həsənov

“Hürriyyət” qəzetinin internet unvanı:

Hurriyyet.az

E-mail: hurriyyet@mail.ru

Tiraj: 2500

Redaksiyanın ünvanı:

AZ 1008, Bakı, akademik Ələşrəf Əlizadə küçəsi, 31

Telefonlar: 496-10-72; 496-08-35

Lisenzianın qeydiyyat nömrəsi: V 165

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əlyazmalar geri qaytarılmır.

Redaksiyanın kompüter mərkəzində yığılıb səhifələnilir və “Futbol+ servis” mətbəəsində çap edilib.

Bu işarə altında dərc olunan yazılar reklam xarakterlidir.

Qəzet 1991-ci ildən çıxır.

Naxçıvan MR sakini Məmmədov Vüsal Məmməd oğlu "Hürriyyət" in redaksiyasına müraciət edib. Şikayətçi deyir ki, onun xəbəri olmadan 6 milyon vergi borcu yığılıb və ölkədən çıxışına stop qoyulub:

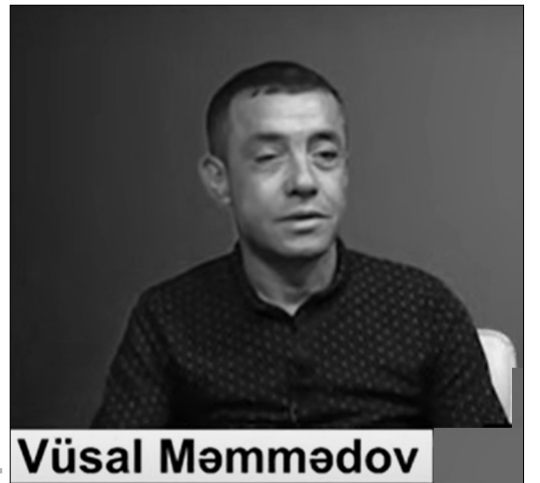
Dələduzluqla üzləşən Vüsal Məmmədovdan şok açıqlamalar

verir, azadlığa çıxır. Bunların hamısını mənim kimi bu işin qurbanları olan şəxslərdən eşitməmişəm...

Mənim o vaxt etibarnamə verdiyim şəxs - Musayev Suleyman Sultan oğlu da bu işin içindədir. O,

Büdcədən milyonların oğurlanmasına niyə göz yumulur?

Və yaxud gün ərzində 15-20 manat qazanan qaynaqçının 6 milyon manat vergi borcu necə yaranıb?

Vüsal Məmmədov

ram, harda iş desələr, gedib orda çalışıram. Belə olduğu təqdirdə mənim 6,5 milyon manat vergi borcum necə yarana bilər?!

Vüsal Məmmədov deyir ki, əslində, onun özü bu məsələdə zərərçəkəndir və dələduzluğa məruz qalıb: "Bir gün Naxçıvan şəhəri, Şərur rayon sakini olan şəxslə tanış oldum. O, mənə dedi ki, gəl, sənə yaxşı bir iş düzəldim, 1-2 saat işləyəcəksən, yüksək maaş alacaqsan. Mən nə iş olduğunu və konkret nə qədər maaş alacağımı soruşdum. Bildirdi ki, narahat olma, problemsiz işdir, mən də bu işdə çalışıram. Və o, mənə ayda 1500 manat maaş alacağımı dedi. Həmin vaxtlar mən işsiz olduğumdan, bu səbəbdən də narkotik qəbul etdiyimdən, onun təklif etdiyi iş necə deyirlər, "göydəndüşmə" olmuşdu. Odur ki, razılıq verdim.

"Gördüm ki, oradakıların əksəriyyəti də narkomandır..."

Bu söhbətdən sonra o, mənə Elşən və İlkin adlı şəxslərlə görüşə apardı. Getdim, gördüm ki, oradakıların əksəriyyəti də narkomandır. Təxminən, 15 nəfər var idi. Narkomana gündəlik pul lazımdır və mənim kimilərə də bu iş xeyir edirdi. Lakin o zaman sonrasını fikirləşə bilmədim...

Orada narkotik istifadə etməyən yalnız İlkin və Elşən idi, onlar da bizim başımızda dururdular,

yəni bu işə onlar nəzarət edirdilər. Hər ikisinin də maddi imkanı yaxşı idi, bahalı maşınları - nömrəsinin sonu 888 olan ağ rəngli "Infiniti", BMW 540 və 103 nömrəli başqa bir "Cip" avtomobilləri var idi.

...Mən nə iş görəcəyimi soruşduqda dedilər ki, hər ay sənə 400 manat verəcəyik, qarşılığında sənənin adına xaricdən ay ərzində 1 telefon gətirəcəyik. Razı oldum.

Amma sonradan mənə 200-300 manat pul verirdilər, heç vaxt 400 manat almadım. Daha dəqiq desəm, həftədə 20, 30, bəzən isə 40 manat verirdilər.

"Latınca oxumaq bilmədiyim üçün sənədləri oxumadım"

Razılıq verdikdən sonra şəxsiyyət vəsiqəmi götürdülər və bir neçə sənədə imza atdırdılar. Latınca oxumaq-yazmaq bilmədiyim üçün sənədləri oxumadım. Düzü, həmin vaxt sevindiyimdən heç axırını da düşünmədim.

Beləliklə, 2022-ci ilin ortalarından bu işdə işləməyə başladım.

Mən fikir verirdim ki, adlarına şirkətlər olan adamları sonradan özləri narkotiklə həbs etdirirlər və vergi borcu da üstlərində qalır. Artıq bu, mənə şübhə yaratmışdı. Adımda 2 şirkət var idi, biri "Enerji MMC", digəri isə "R.V Yol İnşaat" MMC idi.

Axırncı dəfə Elşən mənə öz adamlarına qoşaraq, "Koroğlu"

metrostansiyasının yaxınlığındakı "Asan Xidmət"ə göndərdi. O, mənimlə birgə olan şəxsə nömrə vermişdi ki, sənədlərin üstünə bu nömrəni yazarsan, lazımlı olduqda bu nömrə ilə əlaqə saxlasınlar. "Asan Xidmət" in əməkdaşı orada məndən nömrə istədikdə öz nömrəmi də verdim.

2-3 ay bundan qabaq mənə zəng gəldi ki, sənənin vergilərə bu qədər borcun varq Qəbula getdim, bunlardan xəbərsiz olduğumu bildirdim.

"Mənə baxan kimi dedilər ki, bu qədər borc sənə deyil..."

Bir müddət keçdikdən sonra Nizami Polis İdarəsinin əməliyyatçısı Tural müəllim mənə zəng vurdu ki, saat 4-də şöbəyə yaxınlaş. Getdim, mənə qəbul etdilər. Mənə baxan kimi dedilər ki, bu qədər borc sənə deyil, bu, görünüşündən açıq-aşkar görünür. Dedilər ki, danış görək nə məsələdir?!

İzahatımı verdim, bundan sonra həmin Elşən və İlkin polis idarəsinə çağırıldılar. Bu vaxt icraçı mənə dedi ki, Elşənin 103 nömrəli maşını var? Dedim hə. Artıq əmin oldum ki, bunlar başımıza oyun açıblar.

Elşən 1 saatdan sonra idarədən çıxdı. Necə çıxdı, bilmədim, sonradan başqa bir nəfər mənə dedi ki, Elşənin bacısının yoldaşı polisdir, kimə nə qədər lazımdır pul

Xaçmaz rayon sakini, 22.02.1985-ci il təvəllüdüdür. Bu şəxs həbsdən təzə çıxıb, onu da narkotiklə tutmuşdular. Hal-hazırda Elşənin yanındadır.

"Elşən pul verib Süleymanı həbsdən azad etdi"

Mənim fikrimcə, Elşən pul verib Süleymanı həbsdən azad etdi. Ona görə, yenidən iş başındadırlar.

Elşənə deyirdim, adıma bu qədər vergi gəlib, cavab verirdi ki, darıxma, həll edəcəm. Belə gördüm ki, bunlar anacaq saxta işlərlə məşğuldurlar.

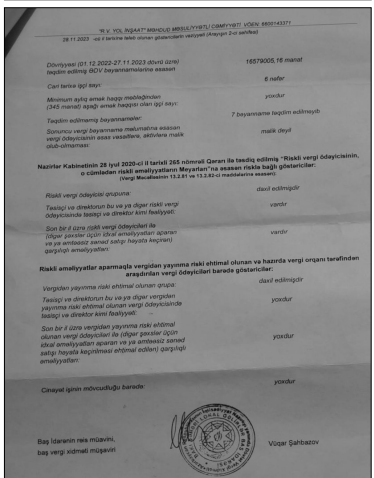
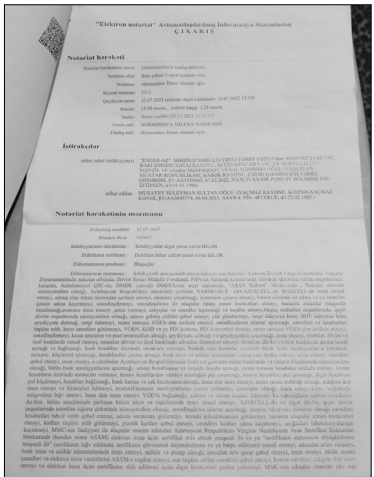
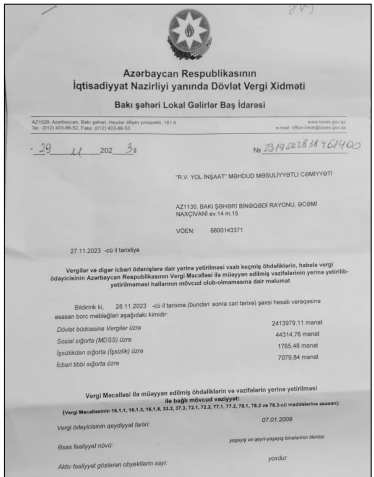
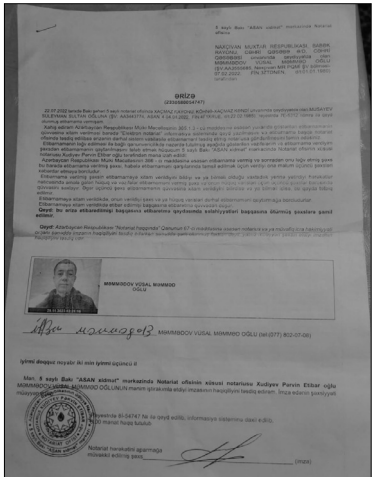
...Elşən polisdən çıxandan sonra mənə dedi ki, Vüsal, niyə gedib izahat veribsen? Dedim, bəs neynəməliydim, deyirlər ki, adına bu qədər borc var, mənim vergiyə bu qədər borcum ola bilməz axı? Mənə dedi ki, yoluna qoyacağdım...

Elə həmin gündən məndən qaçır, gah deyir ki, əməliyyat olunmuşam, gah da başqa bəhanələr. Bir sözlə, üzə çıxırmır, bəlkə də artıq qorxur.

Hörmətli redaksiya!
Sizdən xahiş edirəm ki, bu işin üstünün açılmasına kömək edin".

Jalə FAMILQIZI

Redaksiyadan: Yazıda adları qeyd olunan şəxslərin və qurumların mövqeyini dərc etməyə hazırıq.

"Mən, Məmmədov Vüsal Məmməd oğlu, diqqətinizə çatdırıram ki, xəbərim olmadan adıma 6 milyon 500 min manat vergi borcu var. Özüm qaynaqçı işində işləyirəm, günə 15-20 manat qazanı-

Vasitəçisiz sülh anlaşması

Bu günlərdə Azərbaycan Prezidentinin Administrasiyası və Ermənistanın baş nazirinin ofisi birgə bəyanat yaydı. Bəyanatda deyilirdi ki, Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası regionda çoxdan gözlənilən sülhə nail olmaq üçün tarixi fürsətin yararlanması fikrini bölüşür. Hər iki ölkə “münasibətləri normalaşdırmaq və suverenlik və ərazi bütövlüyü prinsiplərinə hörmət əsasında sülh müqaviləsi bağlamaq” niyyətlərini təsdiqləyir.

Bundan başqa, sənədə əsasən, Azərbaycan 32 erməni hərbiçisini, Ermənistan isə iki azərbaycanlı hərbiçini azad edir. Bəs, bu, Bakı ilə İrəvan arasında sülh sazişinin bağlanması istiqamətində real addım olacaqmı?

Belə bir şəraitdə Bakı ilə İrəvanın vasitəçisiz hərbi əsirlərin mübadiləsinə dair razılıq əldə etməsi diqqət çəkir. Əvvəllər bu rolu Tiflis oynayırdı. İndi isə prezident İlham Əliyev Ermənistanı vasitəçisiz sülh müqaviləsinin imzalanmasına doğru irəliləməyə çağırır.

Bakı ilə İrəvan arasında müxtəlif formatlarda, istər ATƏT-in Minsk Qrupu olsun, istərsə də onun həmsədrlərinin (ABŞ, Rusiya və Fransa) ayrı-ayrılıqda danışıqlarda iştirakı, ATƏT, BMT kimi platformalarda danışıqlarda əvvəlki neqativ diplomatik ünsiyyət təcürübəsi var. Uzun müddət tərəflər arasında “diplomatik get-gəllər” AB, ABŞ və Rusiyanın rəqabət arealında dövr edirdi. Onlar bu problemin həllini öz geosiyasi güclərinin reputasiyası pəncərəsindən görürdülər. Dünyanın yeni geosiyasi-geoiqtisadi şəkillənməsi uğrunda rəqabətdə AB, ABŞ və Rusiya prosesi öz mənəfi prizmalarından nəzərdən keçirilirdi. Münaqişələrin həllində mərkəzi mövqedə olmaq həm də 2024-cü ildə ABŞ ilə Rusiyada baş tutacaq seçkilərdə bir prestij məsələsi idi.

Bəs, tərəflərin sülh müqaviləsi imzalamaq üçün hazırkı resursları kifayət olacaqmı? Bir tərəfdən ABŞ dövlət katibi Antoni Blinkenin təşəbbüsü ilə Vaşinqtonda Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirləri Ceyhun Bayramov və Ararat Mirzoyan arasında sülh müqaviləsi layihəsinin müzakirəsi üçün danışıqlar keçirildi. Onlar dekabrın 11-də Brüsseldə keçiriləcək “Şərq Tərəfdaşlığı Sammiti”ndə də iştirak etdilər. Digər tərəfdən, iki ölkənin liderləri dekabrın 26-da ənənəvi qeyri-rəsmi tədbir olan Sankt-Peterburqda MDB dövlət başçıları arasında sammitində görüşə bilirlər. Amma Paşinyanın “Putinin cənaqatı”na zərər verəcək o qədər də inandırıcı deyil.

Əslində, ötən həftə gündəmini çalxalayan nüans ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin gərginləşməsi oldu. Daha dəqiq desək, ABŞ dövlət katibinin müavini Ceyms Obraynın Azərbaycan səfərindən sonra gərginləşən münasibətlər və bu məsələnin doğurduğu suallar oldu. Vaşinqtondan Bakıya uzanan gərginlik hələ ki, arxa plana keçməyib, ola bilsin ki, görünür

Azərbaycan və Ermənistanın indi ABŞ və Rusiyasız barışmaq şansı daha çoxdur

olaraq səngiməmiş kimi təsəvvür yaranır. Azərbaycan ABŞ üçün önəmli nöqtədir, əlverişli logistika, enerji daşıyıcılarının dünya bazarlarına çıxarılması, geosiyasət və regional strategiya baxımından.

İlk baxışda çox qərribə situasiya müşahidə edirik, əhalisi 10 milyon olan Azərbaycan ABŞ-la kəllə-kəlləyə gəlib. Hətta baş verənlər belə şərh olunur ki, “Qərbdəki məlum qüvvələr Azərbaycanı müstəqilliyimizdən, məniyimizdən, milli kimliyimizdən imtina etməyi tələb edir”. Bu cümlədə həqiqətə oxşar bir nüans var - amma onu belə demək baş verənləri doğru izah etmək baxımından daha çox yerinə düşər - Qərbdəki qüvvələr Azərbaycanın müstəqil siyasət yürütməyə çalışdığına görə ona təzyiq göstərilir. Cümlənin qalan hissəsi isə şişirtməyə, ifrata varmaqla təhrifə, hadisələri fərqli qələmə verməyə daha yaxındır.

ABŞ dəfələrlə ermənipərəst konqresmenlər vasitəsilə rəsmi Bakıya təzyiq göstərməyə çalışıb, bu sirr deyil. Bu dəfə də istisna olmadı, yəni Vaşinqton son bəyanatları vasitəsilə Azərbaycana təzyiq göstərməyə çalışdı. Buna nəbz yoxlaması da demək olar və bu üslub Qərbin tərəfdaşını test etmək, sındırmağa çalışmaq, sındırmaq alınmazsa onunla iki tərəfin də maraqları nəzərə alınmaqla işbirliyinin yürüdülməsidir. Vaşinqton yoxlamaq istədi ki, Bakıya təzyiq etmək olar, ya yox. Bu praktika bir çox dövlətlər üzərində dəfələrlə özünü doğrultmuş metoddur və ABŞ bununla istəyinə çatmışdı. ABŞ-in bu qəbildən olan təzyiqləri zamanı Azərbaycan düşüncə sferasında adətən belə izahlar peyda olur ki, amerikalıların siyasi sferası ermənipərəstdir və onların da bizə qarşı davranışında erməni faktorunun mühüm rolu var. Amma bu daha çox iz azdırmaq məqsədi güdür. Əslində isə istər erməni lobbisi, istər digər amil ABŞ üçün alət rolunu oynayır, amma

dirijor rolunu oynayan dövlət maraqlarıdır. Bütün alətlər və rıçaqlar ABŞ-in dövlət maraqları naminə işlə salınır. Bakıya da əvvəlcə Yuri Kim vasitəsilə mesaj verildi, amma nəticə olmadı. Bundan sonra Ceyms Obrayn “əlçi göndərildi” və rəsmi Bakıya qarşı aşkar hədələr, ultimatumlar, barmaq silkləmələr, yol göstərmələr, hətta təhdidlər belə oldu. Bu da bir nəticə vermədi. Sonra isə Azərbaycan rəsmilərinin ABŞ-a girişinə məhdudiyyətlər qoydular. Bu o anlama gəlməlidir ki, xarici işlər naziri, iqtisadiyyat naziri, parlamentin spikeri və sair rəsmilər Vaşinqtona gedə bilməyəcəklər. Ardınca ABŞ bəyan etdi ki, transregional logistika və infrastruktur layihələrinə yalnız Amerika nəzarət etməlidir. Söhbət Azərbaycanın da əsas “açar ölkə” olduğu Çinin “Bir Kəmər Bir Yol” layihəsindən gedir. Sonra isə məlum oldu ki, ABŞ-ı Azərbaycanın niyə İranla əməkdaşlıq etməsi narahat edir və bu onu qane etmir. Daha dəqiq desək, üzə çıxdı ki, Vaşinqtonu İranla Azərbaycan arasında Zəngəzur dəhlizi - Araz Dəhlizi - ilə bağlı memorandumun imzalanması narahat edir.

Digər tərəfdən, ABŞ Azərbaycanı məhdudiyyət qoyursa, Azərbaycan diplomatik korpusu Ermənistanla sülh danışıqlarını davam etdirmək üçün Vaşinqtona gedə bilməyəcək. Bu isə mənasız gediş idi. Həmçinin, ABŞ anlamalıdır ki, Azərbaycanın niyə İranla əməkdaşlıq etməsi narahat edir və bu onu qane etmir. Daha dəqiq desək, üzə çıxdı ki, Vaşinqtonu İranla Azərbaycan arasında Zəngəzur dəhlizi - Araz Dəhlizi - ilə bağlı memorandumun imzalanması narahat edir.

ABŞ-in bu təkzibolunmaz nüansa “göz yumması” Fransanın Ermənistanı müdafiə və hücum silahları verməklə, üstünlüyü ələ almasına səbəb oldu. Fransa yaranmış situasiyadan istifadə edərək bölgəyə Ermənistanın hamisi və onu “Paris qolтуğunda” dartıb

Qərbə çəkəcək güc kimi girmək istədi. ABŞ vəziyyətdən çıxmaq üçün Nikol Paşinyandan tələb etdi ki, erkən parlament seçkiləri keçirilsin, Robert Köçeryan və Serj Sərkisyanın “Ermənistan” və “Şərəfim Var” fraksiyaları parlamentdən kənarlaşdırılsın. Paşinyanın rusyönlü siyasəti və Ermənistanın Rusiyaya birləşməsinə tarixi zərurət hesab edən Robert Köçeryan qismində Rusiya emissarlarını təmsil etməsinə paralel olaraq, hazırda orada anti-Rusiya narrativləri çox güclüdür. Belə ki, Paşinyanın “Mülki Müqavilə” Partiyası parlamentdə 71 mandatın yerinə təxminən 92 mandat əldə edəcək və parlamentə nəzarəti tam ələ keçirəcək.

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, ABŞ regionda Azərbaycandan keçən bütün beynəlxalq marşrutlara nəzarət etmək istəyir. O cümlədən də, Bakı-Tiflis-Qars marşrutuna. Həmçinin Azərbaycandan keçərək Türkiyə vasitəsilə bazara çıxan rus qazına nəzarəti ələ almaq istəyir. Eləcə də hər bir hegemon dövlətin ənənəvi təsir aləti olan konfliktləri idarəetmə rıçaqlarına yiyələnməyə çalışır. Necə ki, bunu Rusiya-Ukrayna müharibəsində edir. Həm də müharibədən pul qazanaraq. Necə ki, 30 illik Qarabağ münaqişəsi dövründə bunu Rusiya həyata keçirib, həm də Azərbaycanla Ermənistanı silah satacaraq pul qazanmaqla edib. Bu ki, heç kəmə sirr deyil...

Sözsüz ki, ABŞ da bu barədə Rusiyadan geri qalmır. Necə ki, ABŞ dövlət katibi Blinken, “Ukraynaya verdiyimiz hərbi yardımın 90 faizi əslində burada ABŞ-da, bizim silah istehsalçılarımız və silah istehsalatımıza xərcləndi. Və bu, Amerikada daha çox iş yeri, öz iqtisadiyyatımız üçün daha çox artım yaratdı”, sözlərlə təmsil etdiyi dövlətin rəsmi mövqeyini ortaya qoydu. Pulsuz pendir yalnız siçan tələsində olur.

Beləliklə, OBrayn Bakıdakı görüşlərin konstruktiv keçdiyini açıqla-

dı. ABŞ Dövlət Departamentinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Metyu Miller faktiki olaraq geri çəkildiklərini etiraf etdi. Miller isə bildirdi ki, Azərbaycanla əməkdaşlıq və tərəfdaşlığın zəiflədilməsi ABŞ-ın maraqlarına cavab vermir. Görünür ki, “daş divara” dirənən ABŞ “valı dəyişməyi” sınaqdan keçirməyi qərara aldı ki, tələm-tələsik ABŞ-ın Azərbaycanda yeni təyin edilmiş səfiri Mark Libbinin İçərişəhərdə, Xalça Muzeyində, Heydər Əliyev sarayında gəzintilərini təsvir edən videorolikləri nümayiş etdirildi.

Mark Libbi ölkəsinin regionda davamlı sülhə nail olmaq üçün çalışacağını və Azərbaycanda daha da böyük inkişafın şahidi olmaq istədiyini bildirdi. Bu barədə səfir videomüraciətində dedi. O, ABŞ-ın Azərbaycandakı 11-ci səfiri kimi işə başlamağı səbrsizliklə gözlədiyini qeyd etdi. Mark Libbi vurğuladı ki, ABŞ səfirliyi 1991-ci ildən, müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanı dəstəkləyir.

“32 il ərzində biz heyrətamiz dəyişikliklərin şahidi olduq. Biz regionda davamlı sülhə nail olmaq üçün çalışacağıq və Azərbaycanın daha da böyük inkişafının şahidi olmaq istəyirik. Bakını gəzmək, onun əzəmətli yerlərini, tarixi keçmişini ilə İçərişəhəri, Heydər Əliyev Mərkəzinin gözəl memarlığını görmək imkanın oldu. Mən bu yerləri daha yaxından tanımaq istədim”, deyərək səfir bildirdi.

ABŞ Azərbaycan üçün vacib ölkədir. Bunu inkar etməyin mənası yoxdur. Amma ABŞ üçün də Azərbaycan gərəkdir və vacibdir. Qonşu Ermənistanın Vaşinqton faylında öz rolu və yeri var, lakin Bakının maraqlarına toxunmaqla, məsələni onunla həll etmək cəhdi son dərəcə kəskinlikdir. Bu variantın Azərbaycanda keçmək şansı yoxdur. Çünki Azərbaycan müstəqil xarici siyasət yürüdür. Görünür, prezidentin dekabrın 6-da ADA Universitetində keçirilən “Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər” Forumunda səsləndirdiyi, “Ermənistanı hər hansı bir revansizm cəhdlərinin olmayacağı ilə bağlı Azərbaycana qəti şəkildə qarantıya lazımdır. Çünki biz bilirik Ermənistanı nə baş verir. Həmçinin bilirik ki, Ermənistanın bəzi Avropa paytaxtlarında çox “müqavilələri” var”, ismarıcı ünvanlı cavab idi.

Bu o demək deyil ki, biz ABŞ-la siyasi, geosiyasi, iqtisadi və hərbi rəqabətə giririk. Amma biz regiondakı yerimizi hansısa siyasətçilərin, hansısa dövlətin maraqları naminə qurban vermək niyyətində deyilik. ABŞ sülh müqaviləsinin mümkün qədər tez imzalanmasına çalışır. Bölgədəki geosiyasi situasiya, İran və Rusiyanın regionda ABŞ tərəfindən qeyri-ixtiyari gücləndirilməsi, Ermənistan və Gürcüstandakı durum və Amerikada keçiriləcək seçki - bütün bunlar yaxın vaxtlarda sülh müqaviləsinin imzalanmasını qaçılmaz edir.

ABŞ-ın Azərbaycana qarşı qıcıqlanmasının altında daha hansı səbəb yata bilər? Bu suala növbəti yazımızda daha ətraflı aydınlıq gətirməyə çalışacağıq.

Ülviyyə ŞÜKÜROBA

Eldəniz QULİYEV

Bəlkə özümüzü qıdıqlayaq...

Deyəsən yavaş-yavaş
meymunlaşırıq...

Qazın, işığın pulunu ödəyə bil-meyənnən, üzü Marsa tərəf qalxan qiymətlərlə dalaşib məğlub olannan, ailəmizi dolandırmağa iş yeri tapmayannan, əyin-başımıza geyim, qarnımıza yemək almaq imkanımız olmayannan, təpəmizə qapaz, yumşaq yerimizə təpik vuran məmurlarla bacarmayannan sonra...

...istər-istəməz, öz ibtidai ilkinliyimizə, yeni bir başa qədim əcdadlarımıza tərəf qayıtmağa məcbur qalırıq!..

Və addım-addım, asta-asta, ehmal-ehmal qayıdırıq da!

Amma tərslikdən burada - qayıtdığımız yerdə də bizləri dübarə dişdəm-dişdəm eləyən problemlərlə üzleşirik...

Yəni baxırıq və görürük ki, bu zəhrimar məmləkətdə zəbt olunmamış bir meşə və ya meymun üçün dırmaşmağa bir cüt - iki tək ağac qalmayıb!..

Həə, ən pisi - banan da bahadı... Ağacsız və banansız isə... meymunların yaşayışı, əlbəttə ki, it günündə olar!

İt günündə olan millətin isə lap gözünü də çıxararlar, hələ üstəlik dənizini də göz görə-görə oğurlayıb hasarlayarlar, meşələrini ağac-ağac, hektar-hektar qamarlayıb çəpərləyərler, neftini barel-barel sümürüb yağmalayarlar...

Bəlkə səhv deyirəm?..

Uzaq başı, donquldanırıq... deyirik!..

Və sonda mat-məəttəl, key-key baxıb da qınımıza çəkirlər!..

Çünkü qorxuruq!

...Heysiyyətimizi, qürurumuzu, dinimizi, dilimizi təhqir edir, mədəniyyətimizi, mənəviyyətimizi şübhəli "məngənələrdə" sıxıb-sıxışdırır eybəcər hala salır, əxlaqımıza zərərli TV və Media piratları qısıqırdırlar...

Xoflanırıq!

Lal olurıq.

Kor oluruq.

...Gözümüzü bağlayar, qulağımızı tıxayar, ağzımızı qıfıllayıb-kilidlərik.

Qorxudan sarımızı udarıq!

...Təhsilimizi, səhiyyəimizi, demokratiya, azadlıq istəklərimizi, ləyaqətli yaşam haqqımızı, gün-güzəranımızı it gününə qoyur, milləti (oxu: rəiyyəti) çörəklə imtahana çəkir, gözünə kül üfürür, başında turp, ürəyində yalan əkirilər, - yenə də cınqırımızı çıxarıb "mıqq" eləyə bilmirik...

Dözürük!

Əzmlə, inadkarcasına elə hey dözüürük!..

Çünkü qıdığımız gəlmir...

ADP prezident seçkiləri ilə bağlı müzakirələr aparacaq

Dünən ADP İdarə Heyətinin növbəti toplantısı keçirilib. Partiyanın mətbuat xidmətindən "Hürriyyət"ə verilən məlumata əsasən, toplantı iştirakçıları Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh sazişinin bağlanması istiqamətində davam edən ikitərəfli görüşlər ətrafında müzakirələr aparıb və bu görüşlərin üçüncü tərəfin iştirakı olmadan keçirilməsini təqdir edib. İstər ABŞ, Avropa İttifaqı formatında, istərsə də Rusiyanın patronajlığı ilə keçirilən görüşlərin bu günə qədər həlledici nəticə vermədiyinə diqqət çəkən partiya yetkililəri uzunmüddətli və dayanıqlı sülhün əldə edilməsi üçün Ermənistan rəhbərliyinin ikili oyunlara son qoyaraq Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü sözdə deyil, rəsmiləşmiş qaydada təsdiq etməklə sülh sazişinin mümkün olacağını bildirib.

İdarə Heyəti İsrail-Fələstin arasında davam edən, daha qanlı xarakter alan müharibənin acı nəticələrindən bir daha ciddi narahat olduğunu bildirib və dünya dövlətlərini bu müharibənin dayandırılması, sülh əldə edilməsi, İsrailə yanaşı Fələstin xalqının da dövlət yaratma haqqının təmin edilməsi üçün öz qüvvələrini səfərbər etməyə çağırıb.

İdarə Heyəti Rusiya ilə Ukrayna arasında davam edən, yüzminlərlə insanın məhvi ilə nəticələnən müharibənin törətdiyi fəsadlardan, humanitar fəlakətdən ciddi narahat olduğunu bildirib və bu müharibənin Rusiya rəsmilərinin diqtə etdiyi qeyri-məqbul şərtlərlə deyil, Ukrayna xalqının ərazi bütövlüyünün, suverenliyinin qorunması şərti ilə dayandırılması, hər iki xalqın mənafeyinə uyğun sülh sazişinin bağlanmasının vacibliyini diqqətə çatdırıb.

İdarə Heyəti 19 sentyabr 2023-cü il tarixli lokal xarakterli antiterror əməliyyatından sonra ölkəni könüllü olaraq tərk edən Qarabağ ermənilərinin geri qaytarıl-

Partiyanın seçkilərdə iştirak forması haqda müzakirələrin davam etdirilməsi qərara alınıb

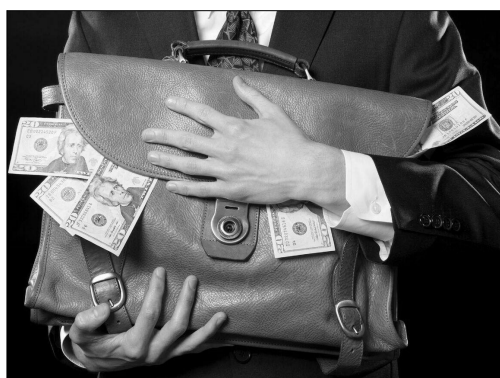
ması, onların hüquqlarının müdafiə edilməsi adı altında bir sıra Qərb ölkələrinin, xüsusilə də Fransanın beynəlxalq kürsülərdə qaldırdığı haray-həşirin absurd xarakter aldığına diqqət çəkib. Bu cür fon yaratmaq istəyən bəzi Qərb dairələrinə ölkə başçısının yönləndirdiyi mesajların əhəmiyyətini qeyd edən İdarə Heyəti köç edən erməni vətəndaşlarının haqlarının və mülkiyyət hüquqlarının qorunmasının dövlətimizin maraqlarına daxil olduğunu və onların geri qayıdışı üçün heç bir problem olmadığını diqqətə çatdırıb. Partiya rəsmiləri həmçinin bu məsələləri gündəmə gətirən dairələrin nədənsə ağır şərtlərlə dedə-baba yurdlarından deportasiya

edilmiş 300 mindən artıq Qərbi Azərbaycanda yaşayan soydaşımızın geri qaytarılması məsələsinə diqqət ayırmamasını Qərbin ikili oyunu kimi dəyərləndirib və onların geri qayıdışı zamanı əlindən alınmış evlərinin, mal-mülkünü, torpaq üzərində yaşama haqqının bərpa edilməsinin vacibliyini diqqətə çatdırıb.

İdarə Heyətində 7 fevral 2024-cü il tarixinə təyin olunmuş növbədənkənar prezident seçkilərinin hüquqi və siyasi aspektləri ətrafında müzakirə aparılıb. Partiyanın bu seçkilərdə iştirak forması ilə bağlı müzakirələrin davam etdirilməsi ilə bağlı qərar qəbul olunub.

Hazırladı: KƏNAN

Rüşvət alarkən tutulan şöbə müdürünə hökm oxundu

Lənkəran Şəhər Rayonlararası Psixiatriya Xəstəxanasının keçmiş şöbə müdiri Nəsrəddin Nuriyevin məhkəməsi başa çatıb.

Hürriyyət.az xəbər verir ki, Lənkəran Ağır

Cinayətlər Məhkəməsində keçirilən prosesdə N.Nuriyev Cinayət Məcəlləsinin 311.1 (rüşvət alma) və 313-cü maddələri (vəzifə saxtakarlığı) maddələri ilə ittiham edilib. Məhkəmənin hökmü ilə ona 2 il rəhbər və maddi-məsul vəzifə tutmaq hüququndan məhrum edilməklə 4 il 6 ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası verilib. Onun cəzası 1 il sınaq müddəti təyin edilməklə şərti hesab edilib.

Qeyd edək ki, N.Nuriyev Baş Prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinə daxil olmuş məlumat əsasında vətəndaşdan rüşvət alarkən cinayət başında yaxalanıb. İstintaq müddətində o, ev dustaqlığında saxlanıb. Əməliyyatdan sonra N.Nuriyev tutduğu vəzifədən azad edilib.

Dövlət Gömrük Komitəsinin sabiq vəzifəli şəxsinin məhkəməsi başlayır

Dövlət Gömrük Komitəsinin Mərkəzi Gömrük Ekspertizası İdarəsinin sabiq eksperti Aslan Bayramovun cinayət işi üzrə ibtidi istintaq yekunlaşıb.

İş Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsində hakim Azad Məcidovun sədrliyi ilə araşdırılacaq.

İstintaq materiallarına əsasən, o, qeyd edilən vəzifədə işləyərken ayrı-ayrı şəxslərdən 13 min 500 manat məbləğində rüşvət alıb.

Aldığı pul vəsaiti müqabilində 2023-cü ilin may-avqust aylarında Gürcüstandan Azərbaycana idxal olunmuş istehsal tarixi 10 ildən artıq olan ümumilikdə 45 avtomobilə aid sənədləri saxtalaşdıraraq qanunsuz rəsmiləşdirməsinə əsaslı şübhələr müəyyən edilib. A.Bayramov Cinayət Məcəlləsinin 308.2 (ağır nəticələrə səbəb olan vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə), 311.3.2 (təkrar rüşvət alma), 311.3.3 (külli miqdarda rüşvət alma) və 313-cü (vəzifə saxtakarlığı) maddələrlə şübhəli şəxs qismində saxlanılıb.

Məhkəmənin qərarı ilə onun barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilib.

Günümüzdə etnik-mədəni müxtəliflik mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdəndir. Özəlliklə də, etnik-mədəni müxtəliflik zəminində baş verən etnik münaqişələr bu prosesin tənzimlənməsini zəruri edir. Bütün ölkələrdə mövcud olan bu məsələ Azərbaycan üçün də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, bunun üçün ölkəmizdə xüsusi addımlar atılır və tolerant bir mühit formalaşdırılır. Bu məqalədə tarix boyu müxtəlif ölkələrdə etnik-mədəni müxtəlifliklərin necə tənzimlənməsi, eləcə də günümüzdə Azərbaycanda bu prosesin necə həyata keçirilməsi və ölkəmizdəki modelin digər ölkələrdən fərqləndirən cəhətləri göstərilmişdir.

***

Etnik-mədəni müxtəliflik, demək olar ki, tarixin bütün dövrlərində mövcud olmuşdur. Onun meydana gəlməsinin səbəbləri çox müxtəlif olsa da, burada tarixin hegemon dövlətlərinin apardığı işğalçılıq siyasəti və miqrasiya prosesləri xüsusi rol oynamışdır.

Müasir dövrdə etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunması müxtəlif dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən tənzimləmə siyasətinin tərkib hissəsidir. O cümlədən də, Azərbaycan kimi bir çox milli azlıqların mövcud olduğu ölkələrdə bu məsələ çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki etnik-mədəni müxtəliflik tənzimlənmədikdə və ya tənzimləmə prosesi düzgün şəkildə aparılmadıqda cəmiyyətdə bir sıra problemlər baş qaldıra bilər və bu da öz növbəsində cəmiyyətin inkişafına mənfi təsir göstərir. Bu məqalədə toxunulan əsas mövzu da məhz etnik-mədəni müxtəlifliyin tarixi tənzimləmə üsulları və müasir dövrdə Azərbaycanda bu tənzimləmənin həyata keçirilməsi üçün aparılan tədbirlərdir.

Etnik-mədəni müxtəliflik - hər hansı bir cəmiyyət və ya bir ərazi daxilində müxtəlif etnik qrupların birgəyaşayışını ifadə edən bir anlayışdır. Bu müxtəliflik çox zaman özünü adət-ənənələr, dil, din, incəsənət və mədəniyyətin digər aspektlərindəki fərqlərdə göstərir. Etnik-mədəni müxtəliflik tarixin çox müxtəlif dövrlərində mövcud olmuşdur. Belə ki, dünya üzərində müşahidə etsək, Rusiya, ABŞ və bir çox Avropa ölkələrində immiqrantlardan təşkil olunmuş çoxmillətli cəmiyyətlər və ya Böyük Britaniya kimi böyük dövlətlər tərəfindən yerli xalqların yaşadıqları ərazilərin birləşdirilməsi və ya bu ərazilərə başqa millətin nümayəndələrinin gətirilməsi etnik-mədəni müxtəlifliyin meydana gəlməsinə birbaşa təsir etmişdir.

Etnik-mədəni müxtəlifliyin mədəniyyətlərarası zənginləşmə, mədəni mübadilə, mədəni şüurun inkişaf etməsi, tolerantlığın inkişafı kimi müsbət cəhətləri olmasına baxmayaraq, bir sıra problemlərə də gətirib çıxara bilər. Belə ki, tez-tez ayrışma və bərabərsizlik hallarının baş verməsi kimi hallar böyük problem yaranmasına səbəb olur ki, bu da öz növbəsində etnik münaqişələrin baş verməsinə şərait yaradır. Buna görə də, müasir dövrdə müxtəlif etnik qrupları arasında qarşılıqlı hörmət və anlaşmanı təmin etmək, harmonik bir multikultural cəmiyyət yaratmaq dövlətlərin qarşısında duran əsas məsələlərdən biridir. Bu baxımdan,

Azərbaycanda etnik-mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsi

hər bir dövlət etnik-mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsi üçün öz ərazisində baş verən proseslərə uyğun bir siyasət modeli tətbiq edir.

Tarixən baxsaq, etnik-mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsi üçün 3 mümkün siyasət modeli tətbiq edilib. Bunlar assimilyasiya, izolyasiya və multikulturalizmdir.

Izolyasiya. İzolyasiya mədəni yekinsliyin qorunub saxlanması məqsədilə cəmiyyətə başqalarının daxil olmasının qarşısının alınmasıdır ki, bu zaman cəmiyyət daxilində müxtəlifliyin formalaşması əngəllənir. Bu proses həmçinin təcrid olunma da adlandırılır. Tarixən Yaponiya və Avstraliya kimi dövlətlər cəmiyyətə milli azlıqların daxil olmasını qadağa qoymaqla belə bir siyasət yürüdüblər. İzolyasiyanın mümkün variantlarından biri də aparteiddir. Bu zaman artıq cəmiyyətdə məskunlaşmış milli azlıqların cəmiyyətə inteqrasiya olunmasının qarşısı alınır. Bu siyasət isə 1948-1994-cü illər arasında Cənubi Afrika Respublikası və ona bağlı olan Cənub-Qərbi Afrikada həyata keçirilmişdir.

Assimilyasiya. Assimilyasiya bir etnik qrupun öz dilini, adət-ənənələrini, mədəniyyətini itirmək yolu ilə digər bir etnik qrupa qarışması və bununla da cəmiyyətdəki etnik-mədəni müxtəlifliyin yox edilməsidir. Bu zaman isə artıq dövlət cəmiyyətdə müxtəlifliyi yox, inteqrasiyanı təşviq edir. Assimilyasiyanın indiki tərəfi əsasən mühacirlərə istinad etmək üçün istifadə olunsa da, etnik-mədəni assimilyasiya bütün dünyada və müxtəlif sosial kontekstlərdə məcburi və ya könüllü şəkildə baş verə bilər.

Tarixən assimilyasiyanın ən böyük nümunələrindən birini Rusiyanın həyata keçirdiyi ruslaşdırma siyasətində görə bilərik. Xüsusilə, Rusiya İmperiyası və Sovet İttifaqı dövründə tətbiq olunan bu siyasət qeyri-rus əhalinin məcburən və ya könüllü şəkildə öz dillərindən və mədəniyyətlərindən rus mədəniyyətinin xeyrinə imtina etməsinə əks etdirir. Əlbəttə ki, bu siyasətin təsiri Azərbaycandan da yan ötməmişdir. Sovet dövründə Bakı əhalisi də intensiv şəkildə bu siyasətə məruz qalmışdır. Belə ki, həmin dövrlərdə Bakı ərazisində rus əhalisinin çoxluğu, rus dilində təhsilin keyfiyyətinin fərqlənməsi, rus ədəbiyyatına çıxış imkanlarının artması və bir çox digər amillər də bunu əsaslı şəkildə sübut edir. Bu proses, hətta, o dövrdə rus dilini öz ana dili hesab

edən etnik azərbaycanlıların da meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Multikulturalizm sözün hərfi mənasında "çoxmədəniyyətlik" mənasına gəlir. Multikulturalizm bir dövlətin sərhədləri çərçivəsində müxtəlif mədəniyyətlərin qorunması, inkişafı və təbliğinə yönəlmiş bir siyasətdir. O, humanist və demokratik bir dövlət siyasəti olmaqla tolerantlığı təcəssüm etdirir. Çünki tolerantlıq olmadan müxtəlif qruplara mənsub olan insanlar arasında qarşılıqlı anlaşma, yardımlaşma, mədəniyyət mübadiləsi vasitəsilə

la 100-dən artıq etnosun nümayəndəsi yaşayır. Azərbaycanın etnik-mədəni tərkibinə görə bu qədər mürekkəb olmasından da göründüyü kimi, bu müxtəliflik yeni bir proses olmayıb, uzun tarixi köklərə malikdir. Qısa şəkildə nəzər salsaq, indiki Azərbaycan ərazisi hələ ən qədim dövrlərdə Yunan, Fars, Roma və Bizans İmperiyaları kimi müxtəlif sivilizasiyaların təsirinə məruz qalmışdır. Eramızın VII əsridən başlayaraq isə ərazimizdə İslam dininin yayılması ölkəmizi artıq İslam dünyasının ayrılmaz bir parçasına çevirmişdir. Daha sonrakı dövrlərdə ölkəmiz Osmanlı və Rusiya İmperiyaları tərəfindən təsirlərə məruz qalmışdır və XIX əsrdə indiki Azərbaycan Respublikasının ərazisi Rusiya İmperiyasının hakimiyyəti altına keçmişdir. Sovet İttifaqı

dövründə isə müxtəlif sovet ölkələrindən əhalinin ərazimizə köçürülməsi ilə əlaqədar etnik müxtəlifliklər artmağa başladı. Sovet İttifaqı dağıldıqdan və Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ölkəmiz multikulturalizm siyasətini mənimsəmişdir. Bu-

nun nəticəsidir ki, Azərbaycan dünyada tolerantlığı, mədəniyyətlərarası dialoqu və müxtəlif etnik qrupların mədəni irsini qoruması ilə tanınır və digər dövlətlər tərəfindən multikulturalizm modeli nümunə götürüləcək bir ölkə kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycanda olan multikulturalizmin əsas fərqləndirici cəhətlərindən biri də əhalini təşkil edən müxtəlif dil qruplarının coğrafi baxımdan bir-birindən ayrı olmasıdır. Dünya üzrə mövcud olan 14 əsas dil ailəsindən 3-ü Azərbaycanda mövcuddur. Lakin dil ailələrinin bir-birindən bu qədər müxtəlif olmasına baxmayaraq, bu ciddi münaqişələrə və ya anlaşmazlıqlara səbəb olmaq, Azərbaycandakı müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında ciddi fərq qoymaq əvəzinə ölkəmizdə əhəngdar və rəngarəng münasibətlərin inkişaf etməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu fakt özü də ölkəmizdə müxtəlif azlıqların nümayəndələrinə qarşı hörmət və tolerantlığın göstərilməsini əsaslandırır.

Azərbaycan müxtəlif dini icmaların da qarşılıqlı şəkildə dinc yaşadığı bir ölkədir. Belə ki, ölkəmizdə "Dini Etihad Azadlığı" haqqında qanun qəbul olunması da burada dini cəhətdən hər kəsin seçimlərində azad olduğunun bir göstəricisidir. Ölkədə əhalinin 90 faizdən çoxunun müsəlman olmasına baxmayaraq,

xristian və digər dinin mənsubları da burada yaşayırlar. Hətta ölkəmizdə bəzi şəhərlərdə görə bilərik ki, müxtəlif dini icmaların dinc yaşayışının simvolu olan məscidlər, sinagoglar və kilsələr bir-birlərinə yaxınlıqda yerləşir.

Ölkəmizdə yaşayan milli azlıqların ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, dilinin, tarixinin, adət-ənənələrinin və digər ünsürlərin inkişafı hüquqi əsaslara malikdir. Onlar hökumətimiz tərəfindən bu səbəbdən mətəmədi olaraq maddi dəstək də alırlar. Ölkəmizdə yaşayan milli azlıqların öz ana dillərində dərsliklər hazırlanması, kitabların və qəzetlərin nəşri üçün dövlət büdcəsindən müəyyən dərəcədə vəsait də ayrılır. Hətta, onların Respublika radiosunda, yerli özəl televiziyalarda, qəzetlərdə öz ana dillərində

verilişlərin və materialların hazırlanması üçün bütün lazımi tədbirlər görülmüş, onların azad və müstəqil fəaliyyəti üçün tam hüquqi təminatlar da verilmişdir. Bütün bunlar onların hüquq və azadlıqlarının ölkəmiz tərəfindən qorunduğunun göstəricisidir.

Bu kimi müsbət xüsusiyyətləri vurğulamaqla birlikdə onu da qeyd etməliyik ki, Azərbaycanda tətbiq olunan multikulturalizm modeli müəyyən qədər Kanada modelinə bənzərsə də, onun özünün bir çox fərqləndirici xüsusiyyətləri mövcuddur. Ölkəmizdə tətbiq olunan bu model sadə şəkildə izah etmək müəyyən qədər çətinidir. Artıq ölkəmizdə tətbiq olunan bu modelin bir hədəf yox, qorunmalı olan mövcud bir vəziyyət olduğunu da söyləyənlər az deyildir. Çünki Azərbaycanda mövcud olan multikulturalizm Avropa ölkələrində tətbiq olunub uğursuzluğa düşər olan modellərdən öz tarixi köklərinə və sabitliyinə görə kifayət qədər fərqlənir. Ölkəmizdəki multikulturalizm modeli etnik-mədəni müxtəliflikləri tanıyır və onların birgə şəkildə yaşaması üçün tolerantlığı təşviq edir. 2016-cı ilin "Multikulturalizm ili" elan edilməsi də ölkəmizdə multikulturalizm siyasətinin uğurla həyata keçirildiyinin və bu siyasətə kifayət qədər önəm verildiyinin bir nümunəsidir.

* * *

Bu gün multikultural siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməyə davam edir və müxtəlif etnik qrupların bir-biri ilə sülh şəraitində yaşamasını, onların bir-birinə mədəni inteqrasiyasını dəstəkləyir. Bu proses isə öz növbəsində, ölkənin inkişafına təsir göstərərək daha dayanıqlı və sağlam bir cəmiyyət formalaşmasına öz töhvəsini verir. Şərq və Qərb dünyasının qovşağında yerləşən Azərbaycan Respublikasında dilindən, dinindən, irqindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün etnik-mədəni azlıqlar təhlükəsizlik və firavanlıq şəraitində yaşayırlar. Multikulturalizm Azərbaycan xalqının həyat tərzidir, çünki o tarixi köklərə söykənən orta qırmızıyaşayış prinsipləri üzrə formalaşmış bir realıqdır.

Nərgiz RƏFİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbəsi.

19-cu əsrdən 1979-cu il inqilabına qədər İranda narkotik siyasəti qanuniləşdirilmədən sərt qadağaya qədər çox dəyişdi. 19-cu əsrin sonlarında, hökumətin ölkənin çox hissəsi üzərində effektiv nəzarəti olmasa da, İran dünyanın ən böyük tiryək ixracatçılarından biri idi. Bununla belə, dövlətin tiryək, xaxxaş becərməsinə verdiyi dəstək o qədər "uğurlu" oldu ki, bu da 2,5 milyon insanın ölümünə səbəb olan, 1870-1872-ci illərdə Böyük Aclığa töhfə verən tiryək xaxxaşla əvəz olundu.

(Əvvəli ötən sayımızda)

ABŞ-ın Əfqanıstanda 17 illik əks-üsyən və dövlət quruculuğu səyləri ölkədə tiryək becərməsinin təhlükəsizliyini və digər struktur amillərini azaltmağa müvəffəq olmayıb. Tiryək, xaxxaş İrana və İran vasitəsilə çıxış etməkdə və ixrac olunmaqda davam edir.

1979-cu ildə baş verən dramatik siyasi inkişaflara və bir əsrdən artıq müddətdə bir sıra geniş siyasət dəyişikliklərinə baxmayaraq, İranda narkotik istifadəsi inadkar olaraq qalır.

Asılılıq və islahatlar

81 milyonluq əhalidən təxminən 5 milyon iranlının narkoman olduğu təxmin edilir. Bu da davamlı olaraq dünyanın ən yüksək narkomaniya göstəricilərindən biridir. Həbsxanalar istifadəçilərlə doldurulub: 1987-ci ildə İranda 98 000 insan narkotiklə bağlı ittihamlarla həbs edilib; 2004-cü ildə bu rəqəm 831 430 nəfər olub.

2000-ci illərin ortalarında İran və ABŞ-da narkotik istifadəçiləri üçün eyni dərəcədə həbs cəzası var idi ki, bu da dünyada ən yüksək göstəricidir.

İnqilab ictimai-siyasi abuhavayı dəyişdi. Alkoqol dini azlıqlardan başqa hamı üçün qadağan edildi, qohum olmayan kişilər və qadınlar arasında sosial qarşılıqlı əlaqəyə ciddi məhdudiyyətlər qoyuldu və şəxsi özünü həyata keçirmək üçün imkanlar az idi. Bu "inkişaf" ehtimal ki, narkotik istifadəsini daha da gücləndirdi.

Halbuki, dünya standartları da daxil olmaqla, inqilabdan əvvəl də narkomaniya səviyyəsi çox yüksək idi. İnqilabdan son-

İranın tiryək bazarı

Molla rejiminin narkotik siyasətinin pərdəarxası

ra daha böyük cəzaların və təcridə nəzarətdə gücləndirilmiş səylərin bəlkə də ən əhəmiyyətli və zərərli təsiri ağır narkotiklərə keçid oldu. Yığıcam, kiçik və gizlədilməsi asan olduğu üçün heroini qaçaqmalçılıq yolu ilə keçirmək tiryəkdən daha asandır.

Beləliklə, İranda narkomaniya nisbəti 1950-ci illərdəkinin yarısı ola bilsə də, asılılığın şiddəti və onunla əlaqəli təsirlər daha da pisləşdi.

1990-cı illərin sonlarında prezident Məhəmməd Hətəmi narkotikdən istifadəyə görə cəzaları azaldıb, əvəzində narkotiklərin müalicəsi və zərərin azaldılması səylərini xüsusilə HIV/QİÇS-in yayılmasının qarşısının alınmasına yönəltdi.

2009-cu ildə 230 000-ə yaxın insan metadon qəbul etməklə, metadonun saxlanması yenidən dəb halına gəldi. Bununla belə, bu cür mütləqə qədər islahatlar Mahmud Əhmədiqadri illərində zəiflədi və sosial sığınacaq və hüquq-mühafizə orqanları qorxusu davam edərkən, müalicə müəssisələri və zərərin azaldılmasına dəstək sistemləri, xüsusən də qadınlar üçün hələ də çox çətin iş olaraq qalır.

2018-ci ilin yanvarında İran saxladığı narkotiklərin miqdarını, edam cəzasına səbəb olan narkotik maddələrin miqdarını açıqladı: cəmi 30 qram heroin, morfin və kokaindən, 5 kq digər narkotik və tiryəkdən 50 kq-dan çox tiryək, 2 kq heroin və 3 kq kristal

met. Dəyişiklik ölüm hökmündə olan 9000-ə yaxın adama cəzalarının həbs və ya cərimə ilə əvəzlənməsi ehtimalı ilə işlərinə baxılmasına icazə verdi.

Marixuana saxlama və alverinə görə ölüm cəzası tamamilə aradan qaldırıldı. Və marixuananı qanuniləşdirən dövrlərdə, 2015-ci il təklifi hətta tiryək və marixuananı dekriminallaşdırmaq və dövlət tərəfindən idarə olunan becərməni tətbiq etməyə çalışırdı.

* * *

Əfqan tiryək xaxxaşının artması və öz asılılığının azalması ilə bağlı, İran insan alverinin qarşısını almağa çalışıb. Əfqanıstan və Pakistanla sərhədləri boyunca beton maneələrə və dərin xəndəklərə 800 milyon dolardan çox pul xərcləyib.

Hər il təxminən 500-600 silahlı maneə əməliyyatı həyata keçirdi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məlumatına görə,

2017-ci ildə İran dünya üzrə tiryək müsadirələrinin dördü üçün və dünya üzrə heroin müsadirələrinin dördü birini həyata keçirirdi.

Narkotiklərlə mübarizə əməliyyatlarında 4 minə yaxın İran polisi və sərhədçi həyatını itirdi.

İran texniki və maliyyə dəstəyi ilə Əfqanıstanın Herat vilayətində alternativ dolanışiq səylərinə də sponsorluq edib. Əfqanıstanda artan etibarsızlıq və hüquqi iqtisadi inkişaf üçün bir çox iqtisadi və idarəetmə problemləri fonunda, bu səylər ABŞ və Qərbin Əfqanıstanda qanuni dolanışiq vasitələrini təşviq etmək səyləri kimi də zəif nəticə verdi.

Əfqanıstanın heroinin üçdə biri öz bazarını və Yaxın Şərqi və Avropanın digər hissələrini təmin edərək İrana və oradan keçməyə davam edir.

Lakin İran təcridə nəzarət üçün böyük resurslar ayırsa da, geniş miqyasda asılılıqdan əziyyət çəkir və Əfqanıstanda xaxxaş becərməsinə son qoymaq üçün Qərbin uğursuzluqlarına qarşı etiraz edərsə də, müxtəlif dövlət və İran tərəfindən maliyyələşdirilən narkotik ticarətində iştirak edib.

ABŞ Maliyyə Nazirliyi İranın İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusu Qüvvələrinin tərkibində olan bir neçə şəxsi narkotik alverçisi kimi təyin edib. Livan "Hizbullah"ı və İraqdakı müxtəlif iranpərəst paramilitar həşd qrupları kimi İranın himayə etdiyi vəkil hərbişəkilmiş qüvvələr də narkotik ticarətində iştirak ediblər.

"Hizbullah"ın təkə Livanın

Bekka vadisindəki narkotik tarlalarını vergiyə cəlb etdiyi və qoruduğu iddia edilir. Təşkilat bu ittihamı rədd edir, həm də kokain alverində ittiham olunur.

Triborder bölgəsi kimi Latın Amerikasından, Felbab-Braun 2018-ci ilin dekabrında İraqda verdiyi müsahibələr zamanı öyrəndiyi kimi, İraqda İranın himayə etdiyi qrupların İrandan heroin və Suriyadan İraqa kaptaqon keçirdikləri iddia edilir.

Bu cür ittihamlar Livan "Hizbullah"ı kimi əzəli rəqib kəşfiyyat qüvvələrini və etibarlı qüvvələrini krallığa narkotik qaçaqmalçılığına şərait yaratmaqla, səudiyyəli gəncləri məqsədyönlü şəkildə zəhərləmək və məhv etməkdə ittiham etməkdən həzz alan Səudiyyə Ərəbistanı tərəfindən maraqla qarşılanır.

Bütövlükdə, İran İslam İnqilabından əvvəlki və sonrakı illərdə əsas nəticə ondan ibarətdir ki, ölkədə ictimai sağlamlığın imperativləri və prinsipləri İranın xaricdəki iqtisadi və geosiyasi məqsədləri ilə rəqabət aparır.

Sonda, mənə, bu "Özgəyə quyu qazan özü düşər" atalar sözü yerinə düşər.

Emil MAQALOV,
Regional Sosial Təşəbbüslər
Dəstək İctimai Birliyinə
sədri, narkoekspert

Cəlilabad rayonu, Soyuqbu-laq kənd sakinini Əmirov Elxan Əmirxan oğlu "Hürriyyət" qəzetinin redaksiyasına müraciət edib. O, deyir ki, Cəlilabad İcra Hakimiyyəti başçısının sabiq müavini Hüseynov Sabir Ağahüseyn oğlu dələduzluq yolu ilə onun külli miqdarda pulunu mənimsəsə də, aidiyyəti qurumlar şikayətinə baxmır:

"Mən, Əmirov Elxan Əmirxan oğlu, bildirirəm ki, hal-hazırda Rusiya dövlətinin vətəndaşıyam, oradakı Azərbaycan Cəmiyyətinin üzvüyəm.

2015-ci ildə Cəlilabad Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının müavini vəzifəsində çalışan Hüseynov Sabir Ağahüseyn oğlu dələduzluq yolu ilə

İcra başçısının keçmiş müavini dələduzluqda ittiham olunur

Cəlilabad sakini Elxan Əmirov: "Həmin pulun bir hissəsini Sabir Hüseynovun İcra Hakimiyyətindəki kabinetində vermişəm..."

"Seyfulla müəllim tədbir görülməsi barədə tapşırıq verdi, amma..."

külli miqdarda pulumu mənimsəyib. Məlumat üçün bildirim ki, o, həmin vəzifədə işlədiyi vaxt mən tez-tez Rusiyadan Azərbaycana gedib-gəlirdim. Bir dəfə torpaq almaq üçün Sabir Hüseynov müraciət etmişdik. Məsələ ilə bağlı bizə kömək etdi. Belə ki, o, bizi kənd sovetinin sədri ilə tanış etdi, istədiyimiz torpağı aldıq.

Sonralar müəyyən məsələlərlə əlaqədar İcra Hakimiyyətinə gedib-gəldikcə onunlar qarşılaşırdım. Hər dəfə də mənə deyirdi ki, "nə var Rusiyada, gəl burada iş quraq". Lap əvvəldən bildirdim ki, onun qardaşı da Rusiyada - Samara şəhərində yaşayır, sonra rəhmətə getmişdi. Deyirdi ki, qardaşıma da deyirəm, gəlmir.

Sabir Hüseynovun çoxsaylı ısrarları nəticəsində bir gün onun təklifi ilə razılaşdım.

Daha yaxından tanış olmaq üçün iş yerinə getdim, gördüm ki, həqiqətən də müavin işləyir. Bu adama inandım, ağılıma belə gəlmədi ki, belə yerdə işləyən adam dələduzluqla məşğul olsun.

İş söhbətləri gedə-gedə

ğa çalışdı.

Aramızda əldə olunan razılaşmaya əsasən, mənə hər ay gəlirdən 500-1000 manat pul verəcəkdə. Lakin o, elə ilk ayda öz niyyətini biruzə verməyə, yalanlar danışmağa, telefon zənglərimi açmamağa başladı. Təbii ki, zənglərimi açmaması mənə şübhə yaratmışdı. Pul verməmişdən qabaq mənə demişdi ki, nə vaxt pulunu istəsən, 10 gün qabaq mənə də, düzəldim verim.

2015-ci ilin mart ayında onun Cəlilabaddakı mağazasının qarşısında rastlaşdıq və ortaq iş qrupu ilə bağlı söhbət etdik. Onun təklifi ilə mağazaya şərik olmalı idim və gəlir ortaq bölünməli idi. Bu məqsədlə də S.Hüseynova hissə-hissə 30 min manat pul verdim. Həmin pulun bir hissəsini İcra Hakimiyyətindəki kabinetində, qalan hissəsini isə binanın həyətidə, qardaşımın yanında vermişəm...

aramızda ailəvi yaxınlıq da başlamışdı. Qardaşı qızının, qardaşı oğlunun toyuna dəvət edirdi.

2015-ci ilin mart ayında onun Cəlilabaddakı mağazasının qarşısında rastlaşdıq və ortaq iş qrupu ilə bağlı söhbət etdik. Onun təklifi ilə mağazaya şərik olmalı idim və gəlir ortaq bölünməli idi. Bu məqsədlə də S.Hüseynova hissə-hissə 30 min manat pul verdim. Həmin pulun bir hissəsini İcra Hakimiyyətindəki kabinetində, qalan hissəsini isə binanın həyətidə, qardaşımın yanında vermişəm. İlk dəfə ona notariusa getməyi və pulu orada verməyi təklif etmişdim. Amma getmədi, "sən mənə inanmırsan?", - deyib, mənə "borclu" çıxarma-

ilk aydan yalan danışdığı üçün ondan pulumu almaq qərarına gəldim. Nəhayət, bir gün telefonumu açdı. Dedim ki, pulumu istəyirəm, işdən çəkilişim. Pul mənə taxıl biçiləndə verəcəyini dedi. Gözləməyə məcbur oldum. Taxıl biçildi, dedi ki, pul yoxdur, taxıl az oldu.

Qohumu, Milli Məclisin deputatı Mirkazım müəllimin (Mirkazım Kazimov) yanında söhbət etdiyimiz zaman o, mənə hədə-qorxu gəlməyə başladı. Dedi ki, səni narkotiklə şərhləyib tutduracam. Bu şərböhtan söhbətindən çəkildim, bilmədim nə deyim.

Bir dəfə üz-üzə gələndə dedim ki, "utanmırsanmı, mənə deyirsən ki, səni şərhləyib

tutduracam, ayıb deyil?!" Üzr istədi ki, həmin vaxt əsəbi olmuşam, pulunu verəcəm, narahat olma.

Sonradan mənə dedilər ki, Sabir Hüseynov sənə verdiyin pula özünə şadlıq evi tikdirib".

Elxan Əmirov deyir ki, məsələ ilə bağlı Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin rəisi, polis polkovniki Polad Qarayevə də müraciət edib: "Polad müəllimin qəbuluna getdim. Polis rəisi dedi ki, çalışın bu məsələni öz aranızda həll edin, elə adamın mənim otağıma gəlməsini istəmirəm". Onun sözlərinə görə, daha sonra Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşı tərəfindən Sabir Hüseynova zəng vurulub. O, bir neçə aya - iyunun sonunadək borcunu qaytaracağını bildirib. Lakin bu dəfə də öz sözünü tutmayıb.

E.Əmirov deyir ki, qarşılaşdığı problemlə bağlı Daxili İşlər naziri Vilayət Eyvazovun qəbuluna düşmək istəsə də, buna mane olublar: "Daxili İşlər naziri fevral ayında Cəlilabada gələndə mən çox istədim ki, onun qəbuluna düşüm. Amma Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinə qoymadılar ki, sənə işin düzəlib, hər ay pulunu ödəyəcək. Amma yenə də ödəmədi. 3-4 dəfə polis idarəsinə getdim, heç bir nəticə olmadı".

Şikayətçi deyir ki, bundan sonra Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən hədələnilib: "Yanvar ayının 31-də idarədə olarkən Təhməzov mənə qarşı hədə-qorxu gəlməyə başladı. Həmin vaxt

yan otaqdan qışqırıq səsləri gəlirdi, mənə dedi ki, "görürsən, polis bölməsində adamın başına nə oyun gətirirlər?"

Elxan Əmirovun sözlərinə görə, bu təhdidlərə rəğmən, o, müvafiq qurumlara şikayətlərini davam etdirib: "Yenidən anamın adından və öz adımdan müraciətlər etməyə başladım. 24 oktyabr 2023-cü ildə mənə Daxili İşlər Nazirliyinin xanım əməkdaşından zəng gəldi. O, bildirdi ki, nazirin birinci müavini Seyfulla müəllim (Seyfulla Əzimov) sizi onlayn qaydada qəbul edəcək. Xanım mənə deyəndə ki, Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinə gedin, ilk dəfə imtina etdim, mənə şərhləyib tutdura biləcəklərindən ehtiyat etdim. 2-3 gündən sonra yenidən xanım mənə zəng vuraraq, polis şöbəsinə getməyimizi istədi. Nəhayət, 28 oktyabr, saat 10:30-da polis şöbəsinə getdik. Seyfulla müəllim bizi görüntülü dinlədi. Sonda mənə sual verdi ki, dediklərinizi sübut edə bilərsinizmi? Dedim, bəli. Sabir Hüseynovun özünün də polislərlə söhbətində bütün dediklərimi boyuna aldığını bildirdim. Həmin vaxt Seyfulla müəllim tədbir görülməsi barədə tapşırıq verdi. Amma 1 aydan çox keçsə də, hələ heç bir tədbir görülməyib".

Hazırladı:
Jalə FAMILQIZI

Redaksiyadan: Yazıda adları qeyd olunan qurumların və şəxslərin mövqeyini dərc etməyə hazırıq.

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi

Xəbər verdiyimiz kimi, bugünlərdə ölkə başçısı İlham Əliyev növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı Sərəncam imzalayıb. Sərəncam əsasən Mərkəzi Seçki Komissiyası növbədənəkar Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin 2024-cü il fevralın 7-nə təyin olunmasını və Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsində müəyyən edilmiş qaydada keçirilməsini təmin etməlidir. Elə buna görə də bugünkü sayımızda Azərbaycan Demokrat Partiyasının (ADP) sədri Sərdar Cəlaloğlu ilə artıq vaxtı müəyyənləşdirilən növbədənəkar prezident seçkiləri, bu qərarın verilmə səbəbi, referendum, növbədənəkar parlament seçkiləri ilə bağlı söylətilər, rəhbərlik etdiyi siyasi təşkilatın seçkilərdə iştirak edib-etməyəcəyi və digər mühüm mövzularla bağlı söhbətləşdik.

"Bütün bunları nəzərə alıqda, gəldiyim nəticə budur ki, növbədənəkar prezident seçkilərinin keçirilməsinin yeganə səbəbi siyasidir, heç bir hüquqi səbəb yoxdur"

- Sərdar bəy, sizcə növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın verilməsi hansı zərurətdən irəli gəlir?

- Düşünürəm ki, belə bir qərarın verilməsi zəruri idi. Bildiyiniz kimi, növbəti prezident seçkiləri 2025-ci ildə keçirilməliydi. Bu isə 10 noyabr 2020-ci ildə imzalanmış üçtərəfli bəyanata əsasən Rusiya sülhməramlı kontingentinin Azərbaycan ərazisində qala biləcəyi son müddətdir. Yəni, məhz 2025-ci ildə onların ölkəmizdə qalıb-qalmaması məsələsi gündəmə gələcək. Təbii ki, buna görə də 2025-ci il Rusiyanın Azərbayca-

"Düşünürəm ki, iqtidarın İlham Əliyevdən başqa ikinci bir namizədi olmayacaq, əslində heç buna lüzum da yoxdur"

na ən güclü şəkildə təsir edəcəyi dövr kimi qiymətləndirilə bilər. Hesab edirəm ki, 2025-ci il Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin qırılma nöqtəsi ili olacaq. Odur ki, belə bir vaxtda Azərbaycanda prezident seçkilərinin keçirilməsi qədər riskli bir hadisə ola bilməz. Çünki Kreml özünün ölkəmizdəki bütün qüvvələrindən İlham Əliyevə bir təzyiq vasitəsi kimi istifadə edəcək. Ən azından ölkədə destabilizasiya yaratmağa çalışacaq. Məlumdur ki, ruspərst qüvvələr ölkədə seçkilərə daha çox təsir etmək imkanına malikdir. Bu səbəbdən də onlar hər cür təxribata əl ata bilərlər. Ona görə də düşünürəm ki, İlham Əliyev 2025-ci ildə həm sülhməramlı qüvvələr məsələsini, həm də Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin gələcək perspektivini birmənalı şəkildə müəyyən etmək imkanını əldə etmək üçün növbədənəkar prezident seçkilərinin keçirilməsi ilə bağlı sərəncam verib. Şəxsən mənim növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın verilməsindəki zərurətə dair yeganə izahım budur.

Seçki Məcəlləsində prezident seçkilərinin vaxtından əvvəl keçirilməsi haqda açıq şəkildə yazılıb. Belə ki, o halda seçkilər vaxtından əvvəl keçirilə

lər ki, mövcud prezident öz səlahiyyətlərini icra edə bilməsin. Bura ağır xəstəlik, cinayətdə ittiham etmək və prezidentin özünə aid olan hansısa bir səbəbdən istefa verməsi kimi məsələlər aiddir. Bütün bunlar növbədənəkar prezident seçkilərinin keçirilməsini vacib edir. Hətta

Seçki Məcəlləsində prezident seçkilərinin vaxtından əvvəl keçirilməsi haqda açıq şəkildə yazılıb. Belə ki, o halda seçkilər vaxtından əvvəl keçirilə bilər ki, mövcud prezident öz səlahiyyətlərini icra edə bilməsin. Bura ağır xəstəlik, cinayətdə ittiham etmək və prezidentin özünə aid olan hansısa bir səbəbdən istefa verməsi kimi məsələlər aiddir. Bütün bunlar növbədənəkar prezident seçkilərinin keçirilməsini vacib edir...

qanunda yazılır ki, növbəti prezident seçkiləri elan edildikdən sonra qeyd olunan şərtlər yaranarsa, dərhal seçkilər dayandırılmalı və yenidən növbədənəkar prezident seçkiləri keçirilməlidir. Bu o deməkdir ki, növbədənəkar prezident seçkiləri prezidentin öz səlahiyyətlərini icra etmə imkanını itirməsi ilə bağlıdır. İndiki halda isə görürük ki, İlham Əliyev fiziki cəhətdən kifayət qədər sağlamdır, öz vəzifələrini çox aktiv şəkildə yerinə yetirir, ona qarşı heç bir məhkəmə işi, iddia yoxdur, cinayət işi qaldırılmayıb. Bütün bunları nə-

zərə alıqda, gəldiyim nəticə budur ki, növbədənəkar prezident seçkilərinin keçirilməsinin yeganə səbəbi siyasidir, heç bir hüquqi səbəb yoxdur. Bir sözlə, 2025-ci ildə sülhməramlı məsələsi gündəmə gələcəyindən, məhz bu səbəbdən də Rusiya-Azərbaycan münasibətləri ciddi

şəkildə kəskinləşəcəyindən İlham Əliyev proseslərə arxayın şəkildə getmək, seçki ilə bağlı ola biləcək təzyiqləri qabaqcadan neytrallaşdırmaq məqsədiylə növbədənəkar prezident seçkilərinə qərar verib. Nəzərinizə çatdırım ki, İlham Əliyevin bəzi bəyanatları da bundan xəbər verir.

"Əlbəttə növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın verilməsində Ceyms O'Braynın İlham Əliyevlə görüşünün rolu heç də az deyil"

Sərdar Cəlaloğlu:
"Belə bir vaxtda isə prezident seçkilərinin keçirilməsi qədər riskli bir hadisə ola bilməz"

- Necə düşünürsünüz, növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın verilməsində ABŞ dövlət katibinin Avropa və Avrasiya məsələləri üzrə köməkçisi Ceyms O'Braynın ölkə başçısı İlham Əliyevlə görüşü hər hansı bir şəkildə rol oynayıb?

- Əlbəttə bunun da rolu heç də az deyil. Təbii ki, görüş zamanı 2025-ci ildə yaşanacaq hadisələr də müzakirə olunub. Çox güman ki, yuxarıda qeyd etdiyim səbəblər üzündən 2025-ci ildə prezident seçkilərinə gəlməyin riskli ola biləcəyi görüş zamanı diqqətə çatdırılıb. Bu səbəbdən də məsləhət görüldü ki, İlham Əliyevin yenidən prezident seçilməsi, eyni zamanda Rusiya sülhməramlılarının Qarabağdan çıxarılması üçün prezident seçkilərinin vaxtı mütləq şəkildə önə çəkilməlidir.

"Rusiya yönümlü qüvvələr hələ də aktiv şəkildə fəaliyyətdədirlər, məsələn, götürək elə Qüdrət Həsənpuliyevi"

- Fikirlərinizdən bu qənaətdə gəlmək olar ki, Ramiz Mehdiyevin istefasından sonra belə, Azərbaycandakı rusiya yönümlü qüvvələr hələ də proseslərə təsir gücünü qoruyub saxlayır.

- Əlbəttə, belədir, rusiya yönümlü qüvvələr hələ də aktiv şəkildə fəaliyyətdədirlər. Məsələn, götürək elə Qüdrət Həsənpuliyevi. O deyir ki, biz Zəngəzur dəhlizinə hücum edib, oranı tutub sonra isə Rusiyanın nəzarətinə verməliyik. Sizcə, bu nə deməkdir?! Axı, nə üçün biz dəhlizi Rusiyanın nəzarətinə vermək üçün Ermənistanla müharibə elan etməliyik? Əgər bu cür addım atırıqsa, o zaman nədən dəhlizi öz nəzarətimizdə saxlamayacağıq?! Və yaxud biz nədən Ermənistanla birgə nəzarət etmək şərtlə Zəngəzur dəhlizinin açılmasına razılaşmayacağıq?! İndi özünüz fikirləşin, bunlardan

"n münasibətlərinin qırılma nöqtəsi ilə olacaq"

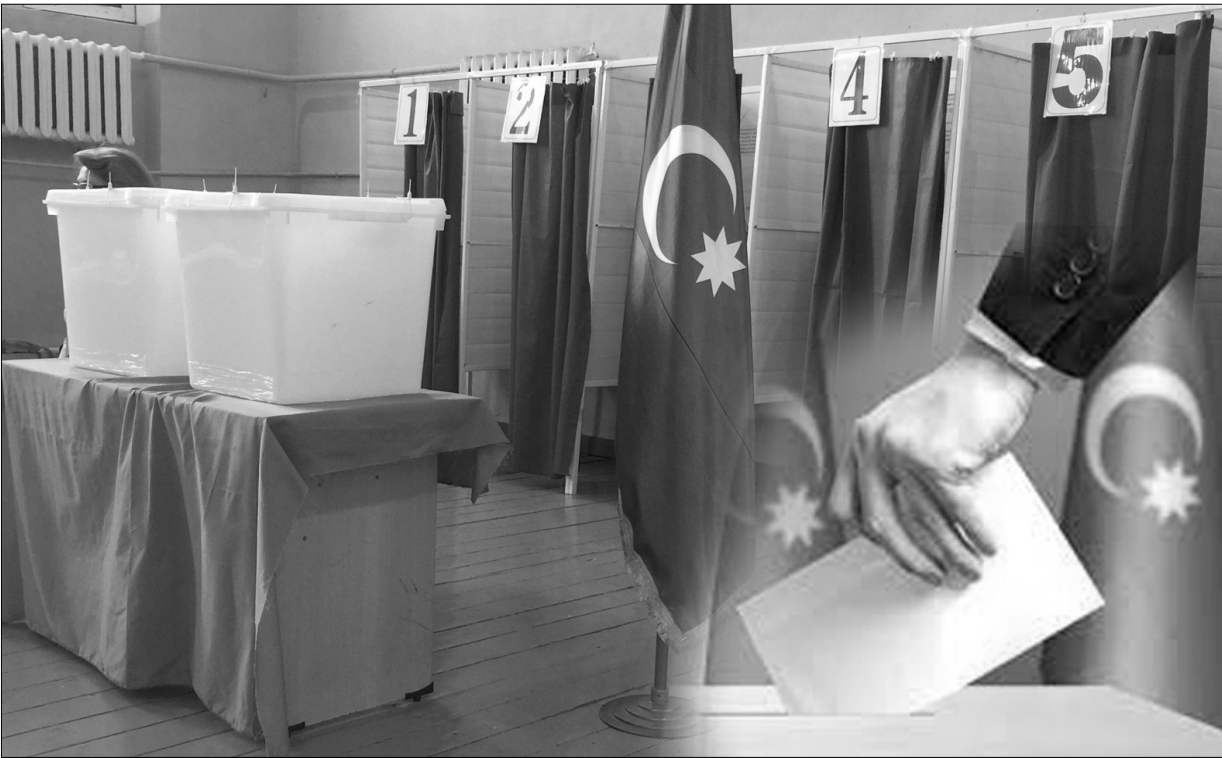
hansı bizim üçün daha məqbuldur? Təbii ki, Ermənistanla birgə dəhlizə ortaq şəkildə nəzarət etmək daha məqbuldur. Buna baxmayaraq, Qüdrət Həsənzadə deyir ki, Zəngəzur dəhlizini tutub Rusiyanın nəzarətinə verməliyik. Qeyd edim ki, o, heç də adi deputat deyil. Belə ki, heç bir deputat Qüdrət Həsənzadə kimi dövlətlə bağlı məsələlərdə dövlətin sahibi kimi bəyanatlar səsləndirmir. Əgər izləsəniz görərsiniz ki, Qüdrət Həsənzadənin mövqeyi bir qayda olaraq İlham Əliyevin mövqeyinə ziddir. Məsələn, sonuncu prezident seçkilərində Qüdrət Həsənzadə deyirdi ki, mən prezident seçilsəm Türkiyədəki bütün investisiyaları götürüb Rusiyaya qoyacam. Halbuki, gördük ki, Qarabağın həlli də bizim Türkiyə ilə əlaqələrimizdən asılıdır. Bu halda Türkiyə ilə əlaqələrin əleyhinə çıxmaq nə deməkdir? Sözsüz ki, bu, Qarabağın işğal altında qalması, rusların burda qalması deməkdir. Xatırlayırsınızsa, Türkiyə Rusiyanın təyyarəsini vurarkən, Qüdrət Həsənzadə bildirdi ki, Türkiyə diz çöküb Rusiyadan üzr istəməlidir. Bundan başqa, uzun illər Azərbaycan parlamentində təmsil olunan Qüdrət Həsənzadə indiyədək neçə dəfə Türkiyəyə səfər edib? Türkiyə ilə bağlı hansı xoş fikir, mövqe ifadə edib? Lakin Rusiya ilə bağlı yüzlərlə xoş fikri, təşəbbüsü, təklifi olub. Bu həmin adamdır ki, "Qarabağın açarı Rusiyanın əlindədir, Rusiya nə deyirsə, edək, Qarabağ azad olunsun" deyirdi.

"Azərbaycan suverenlik və müstəqillik istiqamətində inkişaf etmək istəyirsə, o zaman mütləq istiqlalçı parlamentə malik olmalıdır"

- Növbədənəkar prezident seçkilərindən sonra referendum, növbədənəkar parlament seçkiləri elan oluna bilər? Belə bir gözləntiniz var?

- Mənə elə gəlir ki, İlham Əliyev bundan əvvəl belə bir cəhd etdi, parlament özünü buraxdı, lakin yeni parlament formalaşdırmağa gücü çatmadı. Yeni parlament dedikdə söhbət yalnız yeni şəxslərdən, simalardan getmir. Söhbət parlamentdə istiqlalçı qüvvələrin təmsil olunmasından gedir. Bugünkü parlament anti-istiqlalçı qüvvələrdən təşkil olunub. Yeni parlament isə istiqlalçı qüvvələrin təmsil olunduğu parlamentin yaradılması deməkdir. Yəni, istiqlalçı parlament dövlətin, millətin maraqlarının qorunması istiqamətində il-

"Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, həqiqətən də İlham Əliyev Azərbaycanda ciddi dəyişikliklər etməyə hazırlaşır"

"Mən həm obyektiv, həm də subyektiv səbəblərdən növbədənəkar prezident seçkilərində iştirak etməyin tərəfdarı deyiləm"

ham Əliyevə bərabər hər hansı fəaliyyət göstərməlidir. Lakin 44 günlük Vətən müharibəsində gördük ki, Azərbaycan parlamenti demək olar ki, qələbənin əldə edilməsində hər hansı şəkildə iştirak etmədi, ortada görünmədi, aktivlik nümayiş etdirmədi. Çünki parlamentdə təmsil olunan şəxslər üçün konkret çərçivə cızılmışdı və onlar ancaq həmin çərçivə daxilində fəaliyyət göstərə bilirlər. Təbii ki, Azərbaycan suverenlik və müstəqillik istiqamətində inkişaf etmək istəyirsə, o zaman mütləq istiqlalçı parlamentə malik olmalıdır. Ölkə daxilindəki bütün sosial, iqtisadi problemlər də məhz bununla, parlamentin mahiyyəti ilə bağlıdır.

"ABŞ dövlət katibinin köməkçisi ilə görüşdən sonra növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın qəbulu onu göstərir ki, ABŞ İlham Əliyevin Azərbaycanda yeni bir siyasət həyata keçirməsinə təminat verib"

- Sizcə, növbədənəkar prezident seçkilərindən sonra ölkədə siyasi, iqtisadi və sosial mənada ciddi dəyişikliklər olacaq?

- Şəxsən mən belə bir dəyişiklik gözləyirəm. Hesablamalarımıza görə, əgər növbədənəkar

prezident seçkiləri 2025-ci ildə Rusiya hərbi kontingentinin Azərbaycandan çıxarılmasına hesablanmış cəhddirsə, bu o deməkdir ki, ölkədə daha ciddi, indiyədək formalaşmış rejimdən fərqli bir rejimə keçid zərurəti meydana çıxır. ABŞ dövlət katibinin köməkçisi ilə görüşdən

Şəxsən mən belə bir dəyişiklik gözləyirəm. Hesablamalarımıza görə, əgər növbədənəkar prezident seçkiləri 2025-ci ildə Rusiya hərbi kontingentinin Azərbaycandan çıxarılmasına hesablanmış cəhddirsə, bu o deməkdir ki, ölkədə daha ciddi, indiyədək formalaşmış rejimdən fərqli bir rejimə keçid zərurəti meydana çıxır...

sonra növbədənəkar prezident seçkiləri ilə bağlı qərarın qəbulu onu göstərir ki, ABŞ İlham Əliyevin Azərbaycanda yeni bir siyasət həyata keçirməsinə təminat verib. Yəni, bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, həqiqətən də İlham Əliyev Azərbaycanda ciddi dəyişikliklər etməyə hazırlaşır. Çünki Qarabağda qələbə əldə edildikdən sonra daxilə də buna uyğun ciddi dəyişikliklər aparılmasa, o zaman bu qələbə də İlham Əliyevi uzun müddət üzde saxlaya bilməz. O, özü də başa düşür ki, reytingi getdikcə düşür, ölkədə narazılıq artır və s. Ona görə də Azərbaycan artıq ərazisində suverenlik əldə etdikdən sonra daxili siyasətdə də suverenlik əldə etməyə

cəhd edəcək. Bizim suverenliyimiz iki yolla - xarici siyasətlə, ərazimiz işğal olunmuşdu, bir də daxilə müstəqil şəkildə demokratik rejim qurmuruq - məhdudlaşmışdı. Artıq ərazilərimiz işğal altında deyil və xarici siyasətdə suverenliyimiz bərpa olunub. İndi qalır daxili siyasətdə suveren-

lik ki, o da ölkədə demokratik rejimin qurulmasından, istiqlalçı parlamentin təşkilindən keçir.

- Budəfəki seçkidə iqtidar fərqli namizəd çıxara bilər?

- Xeyr. Düşünürəm ki, iqtidarı İlham Əliyevdən başqa ikinci bir namizədi olmayacaq. Əslində, heç buna lüzum da yoxdur.

"Bizim maliyyə resurslarımız növbədənəkar prezident seçkilərinə qatılmağa, namizəd irəli sürməyə, onun təbliğat kampaniyasını təşkil etməyə imkan vermir"

- Azərbaycan Demokrat Partiyası növbədənəkar pre-

zident seçkilərinə qatılacaq? Namizədliyinizi irəli sürəcəksiniz?

- Qeyd edim ki, seçkiləri boykot etmək dövləti cinayətdir. Odur ki, heç kim seçkiləri boykot edə bilməz. Sadəcə, seçkiyə qatıla və ya qatılmaya bilər. Azərbaycan Demokrat Partiyasına gəlinə, bildirməliyəm ki, indiki halda bizim maliyyə resurslarımız növbədənəkar prezident seçkilərinə qatılmağa, namizəd irəli sürməyə, onun təbliğat kampaniyasını təşkil etməyə imkan vermir. Şəxsən mən özüm də bu seçkilərə qatılmağı məqsədmüvafiq hesab etmirəm. Amma buna rəğmən, məsələn ADP-nin İdarə Heyətinə müzakirə edəcəyik, görək hansı ideya və təkliflər var. Lakin indidən onu deyə bilərəm ki, həm obyektiv, həm də subyektiv səbəblərdən mən bu seçkilərdə iştirak etməyin tərəfdarı deyiləm.

- Bu halda rəhbərlik etdiyiniz partiyanın üzvləri kimə səs verəcək və ya siz onları kimə səs verməyə çağırırsınız?

- Əgər namizədlər arasında ideoloji cəhətdən bizə yaxın, müxalifəti təmsil edən şəxs olarsa, o zaman çalışacağıq ki, tərəfdarlarımız həmin namizədə səs versin. Yəni, çağırışımız məhz bu istiqamətdə olacaq.

Söhbətləşdi:
Vazeh BƏHRAMOĞLU

Müasir dünyada siyasi kommunikasiya prosesi getdikcə informasiya texnologiyalarının inkişafından asılı olaraq mürəkkəbləşir. Eyni zamanda, bildiyimiz kimi, tarix boyu bəşəriyyətin inkişafı çox müxtəlif müharibələrlə müşahidə olunmuşdur və texnoloji inkişaf, rəqəmsal dövrün başlanması müharibələrin mahiyyəti və məzmununda dəyişikliklərə, onun yeni növlərinin meydana gəlməsinə gətirib çıxarmışdır. Siyasi kommunikasiyada informasiya kəmpayalarının ən geniş yayılmış növü kimi məhz informasiya müharibələri çıxış edir. Informasiya müharibəsi gündəlik həyatımızda ən çox eşitdiyimiz ifadələrdən biridir. Televiziya, xəbər saytları və müxtəlif sosial şəbəkələr gündəlik olaraq informasiya müharibəsindən və onun iqtisadi, siyasi, sosial, hərbi və s. həyatımızın müxtəlif sahələrində istifadəsindən danışır.

XXI əsrdə informasiya kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı dövlət idarəçiliyi sahəsinə, hakimiyyət və cəmiyyət münasibətlərinə, ümumilikdə, siyasi aktorların fəaliyyətinə ciddi şəkildə təsir göstərirdi üçün siyasi kommunikasiyalarda informasiya müharibələri ən aktual mövzulardan biri hesab olunur. Bu mövzunun öyrənilməsi zərurəti onunla bağlıdır ki, hazırda informasiya müstəvisində dövlətlərarası və millətlərarası münasibətlər getdikcə daha çox baş verir. Belə hesab edə bilərik ki, müasir dövrdə dövlətlər beynəlxalq səviyyədə yüksək reputasiya qazanmaq, informasiya təhlükəsizliyi sahəsində baş verə biləcək təhlüklərdən, hücumlardan qorunmaq istəyirsə, informasiya sahəsində üstünlük əldə etməyə səy göstərməlidir. Çünki, mövcud şəraitdə, bu hadisənin mahiyyətini dərinlən dərk etmədən siyasi həyatda və geosiyasətdə baş verən hadisələri anlamaq və öz maraqlarını, təhlükəsizliyini lazımi şəkildə qorumaq mümkün deyil.

Informasiya müharibəsi? informasiya sistemlərinin kənar hücumlardan müdafiəsi, eyni zamanda qarşı tərəf üzərində informasiya üstünlüyü əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirilən informasiya əməliyyatlarıdır. Bu tip informasiya əməliyyatlarına qarşı tərəfə məxsus informasiyaya, informasiyaya əsaslanmış proseslərə və informasiya sistemlərinə zərər yetirməkdən ibarət fəaliyyət daxildir.

Informasiya müharibələrinə müxtəlif təriflər verilsə də, onu digər müharibələrdən fərqləndirən əsas fikir budur ki, bu müharibələrdə informasiya eyni zamanda həm silah, həm hədəf,

Siyasi kommunikasiyada informasiya müharibələri

həm də əsas resursdur.

Informasiya müharibələrinin elmi istiqamət kimi bir neçə aspekti vardır: idarəetmə, iqtisadiyyat, təşkilati-texniki, psixoloji, hüquqi, mədəni və s. Lakin son vaxtlar, dünyanın geosiyasi məkanında informasiya texnologiyaları və ümumən informasiya həlledici xarakter aldığı bir vaxtda informasiya müharibələrinin öyrənilməsinin siyasi aspekti böyük rol oynayır. Siyasi sahədə informasiya müharibələrinin həyata keçirilməsinin əsas yolları kimi dövlət sirlərinin saxlandığı informasiya bazalarına, kompüterlərə haker hücumlarının edilməsi, dezinformasiya yaymaqla vətəndaşlara, ümumilikdə, cəmiyyətə psixoloji təsirlərin göstərilməsi, hər hansı təxribatlarla təşviş yaradaraq, cəmiyyətdə gərginlik və münaqişələrin alovlanmasına təkan vermək və s. göstərə bilərik. Informasiya müharibələri yalnız bir dövlətin digər düşmən ölkələrlə siyasi kommunikasiyasında deyil, ölkədaxilində də meydana çıxıb bilər. Məsələn, ölkədə siyasi seçkilər zamanı namizədlərin aparıcıları siyasi kampaniyalarla yanaşı, öz rəqiblərinə qarşı dezinformasiya yaymağa çalışması, seçicilərin rəyinə təsir göstərməsi buna nümunə ola bilər.

Informasiya müharibələrinin tarixi inkişafı

Informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə hərbi və bir sıra digər münaqişələrin aparılması taktikası dəyişdi. Informasiya və dezinformasiya onu kimin əldə etməsinə və hansı məqsədlə istifadə olunmasına görə həm çox faydalı amilə, həm də olduqca təhlükəli silaha çevrilir. İnformasiyanın köməyi ilə insan şüuruna təsir etmək cəhdləri N.Makiavel-

1970-ci illərin sonu və 1980-ci illərin əvvəlindən etibarən informasiya əsaslı əməliyyatlar sənayeləşməni qabaqlayaraq sənaye cəmiyyətlərinin informasiya cəmiyyəti ilə əvəzlənməsinə yol açdı. İnkişaf etmiş ölkələrdə informasiya ölkənin inkişafına müsbət təsir edərək, bu ölkələr tərəfindən məlumatın təhdid ünsürü olaraq istifadə edilə biləcəyi sonradan başa düşüldü. Bu vəziyyətin anlaşılması ilə bərabər "informasiya müharibələri" termininin yaranması da çox uzun çəkməyib...

li ("Hökmdar") və ya Sun Tzu-nun ("Müharibə sənəti") əsərlərində müşahidə oluna bilər. İstənilən vaxt yüksək keyfiyyətli məlumat toplamaq və düşməni çaşdırmaq bacarığı həmişə yüksək qiymətləndirilib.

1970-ci illərin sonu və 1980-ci illərin əvvəlindən etibarən informasiya əsaslı əməliyyatlar sənayeləşməni qabaqlayaraq sənaye cəmiyyətlərinin informasiya cəmiyyəti ilə əvəzlənməsinə yol açdı. İnkişaf etmiş ölkələrdə informasiya ölkənin inkişafına müsbət təsir edərək, bu ölkələr tərəfindən məlumatın təhdid ünsürü olaraq istifadə edilə biləcəyi sonradan başa düşüldü. Bu vəziyyətin anlaşılması ilə bərabər "informasiya müharibələri" termininin yaranması da çox uzun çəkməyib. Amerikalı hərbi mütəxəssis Tomas Ron 1976-cı ildə "informasiya müharibəsi" anlayışını ilk təqdim edənlərdən biridir. Bu anlayış hərbi sahədə fəal şəkildə istifadə olunurdu, lakin media və kommunikasiya

texnologiyalarının inkişafı ilə bir qədər fərqli mənə kəsb etdi. Bəzi tarixçilər informasiya müharibəsinin 20-ci əsrin əvvəllərinə aid olduğunu iddia edir və bunu onunla əsaslandırırırlar ki, Fransa ordusu Birinci Dünya Müharibəsində simsiz və telefon rabitəsini ələ keçirməyə imkan verən elektron müharibə üsullarından istifadə etmişdilər. Bununla belə, tarixdə başqa cür fərziyyələr də mövcuddur, məsələn, kəşfiyyatın dəyərinin qiymətləndirilməsi Sun Tzu və ondan əvvəlki dövrlərə də aid edilir və 18-ci və 19-cu əsrlərin liderləri kəşfiyyat məlumatlarının toplanması, hərbi aldatma, hərbi məlumat dəstəyi əməliyyatları və əməliyyatların təhlükəsizliyindən istifadə edərək informasiya müharibəsi aparmışlar.

Informasiya müharibəsi termini rəqib üzərində rəqabət üstünlükləri üçün informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadəni nəzərdə tutur. "Informasiya müharibəsi"

anlayışına mahiyyəti etibarilə nəzər salsaq, ona tarixin müxtəlif səhifələrində rast gələ bilərik. Lakin öz yeni mahiyyəti ilə termin kimi ilk dəfə 1991-ci ildə Fars körfəzində müharibə ilə əlaqədar olaraq diqqət mərkəzinə gəldi. Körfəz müharibəsinin informasiya müharibəsinin beşikdəki dövrü adlandırmaq olar. Bu müharibədə yeni nəsil silahların istifadə edilməsi və 1990-cı illərdə baş verən Balkan əməliyyatları, informasiya sistemlərində ciddi bir irəliləyiş olduğunu ortaya qoydu. Məsələn, Körfəz müharibəsi zamanı ABŞ komandanlıq nəzarət mexanizmləri saniyədə 2400 bit informasiya təminatı edərkən, Bosniyada bu rəqəm saniyədə 23 milyon bitə

çatıb. 1991-ci ildə bir saatda ötürülən məlumat, 1998-ci ildə bir saniyədə, hazırda isə saniyədən belə qısa müddətdə göndərilir. Gün keçdikcə global şəbəkələrin genişlənməsi ilə bağlı olaraq informasiya müharibələrinin mahiyyətinin elmi müstəvidə daha geniş araşdırılmasına ehtiyac yaranı.

Informasiya müharibəsinin ən erkən istifadələrindən biri də 11 sentyabrda ABŞ-dakı hücumdan sonra Əfqanıstana edilən müdaxilə zamanı olub. "Intelligence Online" jurnalında ABŞ-ın Əfqanıstandakı əməliyyatlarında informasiya müharibəsi texnologiyalarından tam olaraq istifadə etdiyi və bunda müvəffəqiyyətli olduğu qeyd edilib.

Əvvəllər müharibələrdə ən çox güllə, mermi atan, çox sayda silah-sursat istifadə edən tərəf üstün və qalib sayılırdısa, günümüzdə artıq informasiya və informasiya sistemlərindən ən yaxşı şəkildə, uğurla istifadə edən tərəf üstünlük qazanıb qalib olur. Informasiya üstünlüyünə sahib olmaq, bu sahədə yenilikləri müvəffəqiyyətli bir şəkildə tətbiq etməklə, ən böyük silah bazalarını belə məhv etmək, sırada çıxarmaq mümkündür. Çünki informasiya fiziki deyil, virtual və mücərrəd gücdür. Belə ki, bildiyimiz kimi, informasiya müharibəsi zamanı qarşı tərəfin informasiya sistemlərinə ziyan vurmağa, onların işini pozmağa, eləcə də, məxfi məlumatları ələ keçirərək ondan qarşı tərəfin ələhinə istifadə etməyə çalışırlar ki, bu cür addımların qarşısında ənənəvi silahlar bəzən aciz qala bilər.

(Ardı var)

Fatimə SADIQOVA
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət idarəçilik Akademiyasının 4-cü kurs tələbəsi

Bəzi çiçəklər həyatda yalnız bir dəfə açır. İnsan ömrü də elə o çiçəklərə bənzəyir. Bu həyatda bircə dəfə var olan insanın gözəllik, sevinc, sevgi bəxş etdiyi insanlar üçün varlığının böyüklüyü qədər yoxluğu da dərin və sonsuz olur. Çiçək ömrü qədər ömür sürən bir insan gedişi ilə bütün arzuları da bərabərində soludur. Vüsal kimi...

Ondan sonra nə vağzalinın sədası əvvəlki kimi qəlb oxşayır, nə də payız çiçəkləri gözəl qoxuyur. Sanki o çiçəklər dekabrın 14-də Mədinə ananın torpağa dikdiyi "Vüsal çiçəyi" kimi həsrət qoxuyur. Vüsalına çatmayan ana daha heç çiçəkləri də sevmir. Daş məzarlar üstə məhkum olan çiçəklər sevgidən yetim qalarlar. O çiçəklərin jələri göz yaşları olar. Ancaq heç kimin arzusu bu deyildi. Vüsal da toy günündə bəyaz gəlinlikdəki sevdiniyə bir dəstə bəyaz çiçək bağışlayacaqdı. Qisməti qovuşmaq yox əbədi ayrılıq oldu.

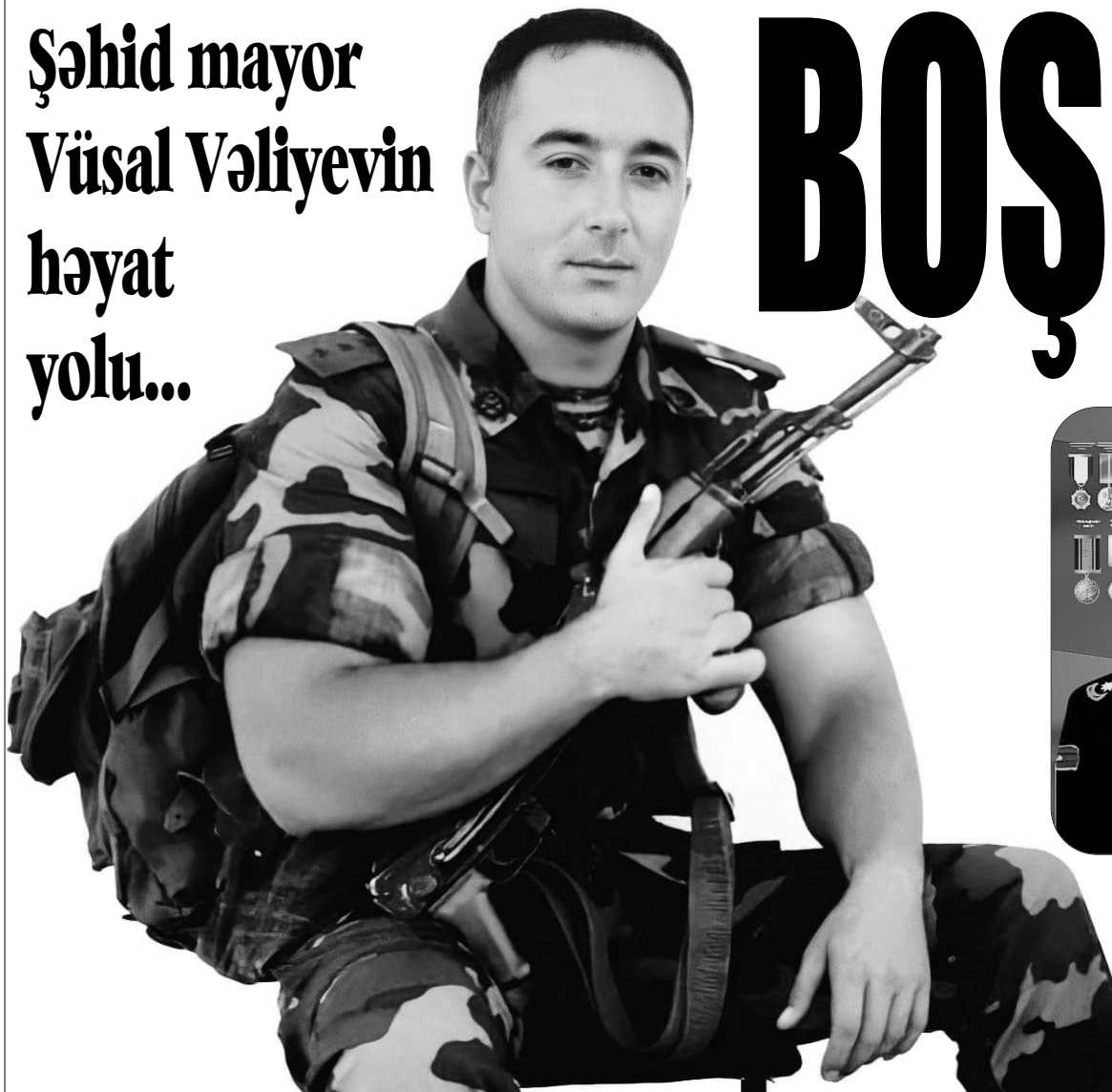
Vüsalı yarımçıq qalan Vüsalın ömür kitabının ilk səhifəsi 15 iyul 1988-ci ildə yazılıb. Uşaqlıq xatirələrinin izi həkk olunan o ömür kitabına məktəbli həyatının da izi düşüb. 1994-cü ildə Şərur rayon Düzə kənd tam orta məktəbində təhsil almağa başlayan Vüsal yaşa dolduqca verdiyi qərarda daha çox qətiyyətli olduğunu bəlli edib. Bu qərar bir vətəndaşın özü üçün deyil xalqı üçün verdiyi bir qərar idi: "Mən bir zabit olacam".

Vəliyev Vüsal İslam oğlunun ömür kitabında yeni bir səhifə 2002-ci ildə açılıb. Heydər Əliyev adına Hərbi Liseyə qəbul olan Vüsalın kursant həyatı başlayıb. Üçillik təhsilini başa vurduqdan sonra 2005-ci ildə Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbə qəbul olub. 2009-cu ildə leytenant hərbi rütbəsi ilə hərbi təhsilini başa vuran Vüsalın səngər həyatı Beyləqan rayonunda yerləşən N sayılı hərbi hissədə başlayıb.

Vüsal Vəliyev 2012-ci ildə Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin üç aylıq kursunu uğurla keçib. O, peşəkar bir zabit olmaq üçün bir çox addımlar atıb və hər zaman öz üzərində çalışıb. 2012-ci ildə baş leytenant hərbi rütbəsinə layiq görülüb.

Vüsal müxtəlif zamanlarda tank əleyhinə təqim komandiri, motoatıcı taborun qərərgah

Şəhid mayor Vüsal Vəliyevin həyat yolu...

Vüsal müxtəlif zamanlarda tank əleyhinə təqim komandiri, motoatıcı taborun qərərgah böliyünün komandiri, motoatıcı təqim komandiri, motoatıcı böliyünün komandiri, tank əleyhinə böliyün komandiri, motoatıcı taborun qərərgah rəisi, tabor komandirinin müavini, motoatıcı taborun komandiri vəzifələrində Azərbaycanın bir çox bölgələrində xidmət edib...

böliyünün komandiri, motoatıcı təqim komandiri, motoatıcı böliyünün komandiri, tank əleyhinə böliyün komandiri, motoatıcı taborun qərərgah rəisi, tabor komandirinin müavini, motoatıcı taborun komandiri vəzifələrində Azərbaycanın bir çox bölgələrində xidmət edib. Beyləqan, Füzuli, Ağdam, Tərtər, Tovuz, Qazax, Göygöl və Murov Vüsalın hərbiçisi kimi iz qoyduğu bölgələrdir. Onun bütün bu xidmətlərinin nəticəsində hələ şəhadətindən öncə "Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 95 illiyi (1918-2013)" yubiley medalı və "Azərbaycan Ordusunun 100 illiyi (1918-2018)" yubiley medalı, "Əfqanıstanda Sülhməramlı Missiyaya görə" medalı və "Qüsursuz xidmətə görə" 3-cü dərəcəli medalı ilə təltif olunub. Eyni zamanda 2016-cı ildə kapitan hərbi rütbəsinə yüksəlib.

Vüsal vətənin layiqli övladı olduğu kimi valideynlərinin də layiqli övladı idi. Beş övladın içində Vüsal özünəməxsusluğu ilə seçilib. Elə bil ki, nakam ömürlü olacağını bəlli edib. Mədinə ana zabit anası olmağın qüruru ilə çəkdiyi həsrətini gizlətməyə çalışıb. 28 yaşlı oğlunun sevdiniyə elçi gedən gün, oğlunun sevdiniyin bar-

mağına nişan üzüyü taxan gün özünü ən xoşbəxt ana hesab edib. Vüsalın bağlı arzularına çatacaqdı ki, müharibə başladı.

2020-ci ilin avqust ayında mayor hərbi rütbəsi alan Vüsal Vətən müharibəsinin ilk günündən döyüşlərdə iştirak edib. Həmlə taborunun komandiri kimi Kəlbəcər-Murov istiqamətində döyüşə başlayan Vüsal Şuşanın işğaldan azad olunmasına töhfə verən qəhrəmanlardan biri olub. Kənd, şəhər-şəhər azad olunan vətən torpaqlarına cismini siper edib. Dəfələrlə yaralansa da haqq mübarizəsini yarımçıq qoymayıb.

Oktyabrın 1-də ailəsinə zəng edən zaman "Evimi hazır edin, gəlib toy edəcəm" deyən Vüsaldan bir daha zəng gəlməyib. Atası oğlunun yarımçıq evini tikib başa çatdırmağa çalışsa da Vüsalın itkin düşməsi xəbərinə ürəyi tab etməyib. Oğlunun bir gün belə yaşamadığı evin heyətindən atanın cansız cismi çıxıb. O tikilib başa çıxmıyan boş ev Vüsal həsrətliyərin göz dağıdır. Qarabağın həsrəti bitdi ancaq Vüsalın sükutu pozulmurdu ki, pozulmurdu. İllərə bərabər ötən günlər biri-birinə canlanırdı. Həmin o günlərdə Vüsalın doğmalarının bütün axtarışları

nəticəsiz qaldı. Ta ki, dekabrın 14-nə qədər. Mədinə ananın sinəsi yaralı şəhid balası bayrağa bükülmüş tabutda bəy kimi deyil çiynilər üstə atasız ata evinə gətirildi.

Siz heç vağzalın sədası ilə toy evinə yox məzar evinə gədən bəy görmüsünü? Siz heç qardaş tabutu önündə musiqiçilərə bəxşiş verən qardaş görmüsünü? O qardaşın üreynin alovunu nə söndürə bilər ki? Axı Elyar Vüsalın toyunda qol qaldırıb oynayacaqdı. Qolu yarına düşən qardaş çiynində qardaş tabutu aparanda, qəlbə şəhid həsrətindən, ata həsrətindən odlanırdı.

Ruhu 9 noyabrda cənnətə üz tutan Vüsalın cismi 14 dekabrda Şərur rayon Şəhidlər xiyabanında əbədiyyətə uğurlandı.

Mayor Vəliyev Vüsal İslam oğlu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Vətən uğrunda" medalı, "Kəlbəcərin azad olunmasına görə" medalı, "İgidliyə görə" medalı və "Azərbaycan Bayrağı" ordeni ilə təltif olunub.

Vüsalın xatirəsini əbədləşdirmək üçün bir çox addımlar atılıb və atılmaqdadır. Qardaşı Elyar İslamoğluğun qələmə aldığı "QİSAS 44" kitabı şəhid ömrünün əbədi izidir. Şərur rayonunun Düzə kəndində şəhid Vüsalın adına inşa edilmiş bu laq da daha bir addımdır. Vüsalın qəhrəmanlığından çox şair və yazarlar bəhs ediblər. Bu qəhrəmanlığın izi düşən ki-tablardan biri də "VƏTƏN FƏDAILƏRİ: NAXÇIVAN ŞƏHİDLƏRİ" kitabıdır.

BOŞ EV...

SƏNDƏN SONRA...

*Səndən sonra bilirsənmi,
Vüsal, həyat necədir?
Həsrətini çəkənlərə,
Gündüzlər də gecədir.*

*Səndən sonra vağzalinın,
Sədası qəlb oxşamır.
Məzarına gül düzənlər,
Çoxdan ölüb, yaşamır.*

*Səndən sonra göyərçinlər,
Ümid olub anana.
Sən gedən gün məzlum quşun,
Sinəsi batıb qana.*

*Səndən sonra atanın da,
Yeri boşaldı yaman.
Sanki ata və oğula,
Matəm tutdu bu cahan.*

*Səndən sonra torpaqlar da,
Dilə gəlib elə bil.
Mədinə ana Şuşada,
"Oğul" dedi yandı dil.*

*Səndən sonra qardaşının,
Qəlbində nalə qopur.
Adını yaşatmaq ilə,
O, bir təsəlli tapır.*

*Səndən sonra kirpiklərdən,
Asır özün göz yaşı.
Bu çəkilən acılara,
Şahiddir məzar daşı.*

Manya SƏXAVƏTQIZI
AYB-nin və AJB-nin üzvü

Süni intellekt (AI) və siyasət arasındakı münasibətlərin təhlili günümüzün müstəqil, sürətli inkişaf edən və şübhəsiz ki, təsirli sahələrindən biridir. Bu münasibətlər idarəetmə, qərar vermə və cəmiyyətin strukturlarını bərpa etmə mövzularında təsir göstərir. Əməliyyat sahələrini təkmilləşdirməkdən siyasi prosesləri yaxşılaşdırmağa, hətta siyasi sistemi dəyişdirməyə qədər, süni intellekt və siyasət arasında dövrü və aspektlərini dəyişdirən peşəkar tədqiqatlar bu sahədə önəm daşıyır.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Süni intellektin siyasəti dəyişdirəcəyi 5 yol

1. Süni intellekt tərəfindən yazılmış qanun layihəsinə ilk qanunvericilik düzəlişinin qəbulu. İfadədən kənara çıxaraq, süni intellekt tərəfindən yaradılan siyasətlərin qanuna çevrilməsi üçün bir yol var: mikro qanunvericilik. Bu, müəyyən maraqlara xidmət etmək üçün hazırlanmış mövcud qanunlara və ya qanun layihələrinə düzəlişlər etməyi əhatə edir. Bu, süni intellekt üçün təbii başlanğıc nöqtəsidir.

Detallı baxsaq, mikro qanunvericilik çox vaxt gizli şəkildə həyata keçirilir. O, hətta nəzərdə tutulan benefisiarını gizlətmək üçün digər düzəlişlərin bir selində anonim şəkildə təqdim edilə bilər. Bu səbəbdən, mikro qanunvericilik çox vaxt cəmiyyət üçün pis ola bilər.

2. Süni intellekt tərəfindən yaradılan siyasi mesajlar sorğu testində kampaniya məsləhətçilərinin tövsiyələrini üstələyir. Süni intellektin siyasət üçün ən mühüm yaxın müddətli təsirlərindən bəziləri əsasən bağlı qapılar arxasında baş verəcək. Hər kəs kimi, siyasi kampaniyaçıları və sorğu iştirakçıları işlərində kömək etmək üçün süni intellektə müraciət edəcəklər. Artıq kampaniyaçıların sosial məzmun hazırlamaq üçün süni intellekt tərəfindən yaradılmış şəkillərə müraciət etdiyini və sorğu iştirakçılarının süni intellektlə yaradılmış respondentlərdən istifadə edərək nəticələri simulyasiya etdiyini görəcəyik.

3. Süni intellekt seçkilərdə qalib gələn insan namizədlərini cəlb edərək öz platforması olan siyasi partiya yaradır. Süni intellektə namizəd olmaq və vəzifə tutmaq ehtimalı az olsa da, siyasi partiya yarada biləcəyi inandırıcıdır. Süni intellekt ictimai kəsimlərin marağını cəlb etmək

Süni intellekt və siyasət

üçün hesablanmış siyasi platforma yarada bilər, müstəqil olaraq və ya insan (siyasi məsləhətçi və ya hüquq firması kimi müzdü yardım) vasitəsilə fəaliyyət göstərərək, siyasi partiya kimi rəsmi qeydiyyatdan keçə bilər. O seçki bülletenlərində yer qazanmaq üçün imza toplaya və öz bayrağı altında insan namizədləri seçkiyə cəlb edə bilər.

Danimarka siyasi partiyası 2022-ci ildəki kampaniyası zamanı artıq bu istiqamətdə böyük bir addım atıb. Danimarkada bir

hələ də dünyanı ələ keçirməsələr də, bu imkan müasir yüksək sürətli ticarəti və artıq biznes, maliyyə qərarlarını avtomatlaşdırmağa kömək edən avtonom maliyyə imkanlarını gücləndirən alqoritmik agentlərlə eyni ruhdadır. Yaxud əksər siyasi sahibkarlar kimi, süni intellekt insanları müəyyən bir kampaniya və ya məqsəd üçün öz pullarını xərcləməyə inandırmaq məqsədilə siyasi mesajlar yarada bilər.

5. Süni intellekt bir çox yurisdiksiyalarda əlaqələndirilmiş si-

azalda bilər.

Siyasətdə süni intellektdən istifadənin digər faydası odur ki, o, hökumət qərarlarının keyfiyyətini və şəffaflığını artırır. Məsələn, süni intellekt rəylər, sosial media yazıları və ya elmi hesabatlar kimi böyük həcmdə məlumatların təhlilində kömək edə bilər. Bu, siyasətin hazırlanması üçün dəyərli fikirlər və sübutlar təqdim edə, həmçinin iştirak və rəy bildirməyə imkan verə bilər.

Siyasətdə süni intellektdən istifadənin üçüncü faydası odur ki, o, hökumət həllərində innovasiya və yaradıcılığı inkişaf etdirə bilər. Məsələn, süni intellekt iqlim dəyişikliyi, yoxsulluq və ya təhlükəsizlik kimi mürəkkəb problemlərin həlli üçün yeni ideyalar, ssenarilər və ya alternativlər yaratmağa kömək edə bilər. Bu, yeni və müxtəlif perspektivləri stimullaşdırmaqla yanaşı, təcrübə və öyrənməni təşviq edir.

Siyasətdə süni intellekt: çatışmazlıqlar

Bununla belə, süni intellektin siyasətdə istifadəsi bəzi çətinliklər və risklərlə gəlir. Siyasətdə süni intellektdən istifadənin əsas çatışmazlıqlarından biri onun etik və sosial dilemmalar yarada bilməsidir. Məsələn, süni intellekt cavabdehlik, məsuliyyət və etibarla bağlı sualları qaldıra bilər. Süni intellekt qərarlarının nəticələrinə görə kim məsuliyyət daşıyır? Süni intellektin insan hüquq və dəyərlərinə hörmət etdiyini necə təmin edə bilərik? Süni intellektdən sui-istifadənin və ya zərərli məqsədlər üçün manipulyasiya edilməsinin qarşısını necə ala bilərik?

Siyasətdə süni intellektdən istifadənin digər çatışmazlığı texniki və əməliyyat çətinlikləri yarada bilməsidir. Məsələn, süni intellekt performansında məhdudiyyətlər, səhvlər və ya qeyri-müəyyənliklərlə qarşılaşa bilər.

Süni intellekin etibarlı, dəqiq və möhkəm olmasını necə təmin edə bilərik? Məlumatın keyfiyyəti, təhlükəsizlik və məxfilik problemləri ilə necə məşğul ola bilərik? Süni intellekt mövcud sistem və proseslərlə necə inteqrasiya edə bilər?

Siyasətdə süni intellektdən istifadənin üçüncü çatışmazlığı ondan ibarətdir ki, onun gözlənilməz və gözlənilməz nəticələri ola bilər. Məsələn, süni intellekt iqtisadiyyat, cəmiyyət və ətraf mühitə proqnozlaşdırılması və ölçülməsi çətin olan təsirlər göstərə bilər. Süni intellektin işlərə, bazarlara və ya mədəniyyətlərə təsirini necə təxmin edə bilərik? Fərqli qruplar və ya bölgələr üçün süni intellektin faydalarını və xərclərini necə tarazlaşdırma bilərik? Süni intellektin gətirdiyi dəyişikliklərə və çətinliklərə necə uyğunlaşa bilərik?

Nəticə

Süni intellekt hökumətin qərar qəbulu üçün yeni imkanlar və çağırışlar təklif etməklə siyasəti dəyişdirmək potensialına malikdir. Onu necə istifadə etməyimizdən asılı olaraq, süni intellektin siyasət sahələrinə və hökumət funksiyalarına müxtəlif rolları və təsirləri ola bilər. Buna görə də, süni intellektdən siyasətdə istifadə etməzdən əvvəl onun müsbət və mənfi tərəflərini diqqətlə nəzərdən keçirmək vacibdir.

Süni intellekt qərarların qəbulu, təşviqat, ictimai rəyin təhlili və milli təhlükəsizlik üçün təsirləri ilə ölkənin siyasətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir etmək potensialına malikdir. Təkmilləşdirmə üçün çoxsaylı imkanlar təqdim etsə də, süni intellekt həm də diqqətlə nəzərdən keçirmə və müzakirə tələb edən problemlər təqdim edir. Siyasətdə süni intellektin gələcəyini idarə edərkən, onun potensialından istifadə etmək və doğrduğu narahatlıqları həll etmək arasında tarazlığı saxlamaq çox vacibdir.

Cəmiyyət olaraq, süni intellektin siyasətdə istifadəsinin nəticələri haqqında açıq və məlumatlı müzakirə aparmalıyıq. Biz hökumət strukturlarında süni intellekt sistemlərinin inkişafı və tətbiqi üçün aydın qaydalar və standartlar yaratmalıyıq. Süni intellektin demokratik prinsiplərimizə və dəyərlərimizə uyğun olmasını təmin etməliyik.

Nəhayət, yadda saxlamalıyıq ki, süni intellekt siyasət üçün təhlükə deyil. Bu, özümüz və gələcəyimiz üçün daha yaxşı qərarlar qəbul etməyimizə kömək edə biləcək bir vasitədir.

Sunay ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Dövlət
İdarəçilik Akademiyasının
tələbəsi

Danimarka siyasi partiyası 2022-ci ildəki kampaniyası zamanı artıq bu istiqamətdə böyük bir addım atıb. Danimarkada bir rəssam kollektivi Discord-da öz icmasının insan üzvləri ilə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq, onlarla söhbətdə siyasi ideologiyaları araşdırmaq və onlarla ünsiyyət qurmaq üçün süni intellekt "chatbot" yaradıb. Bütün bunlar ChatGPT kimi cari sistemlərdə deyil, ümumi təyinatlı süni intellektin əvvəlki nəsillərində baş verdi...

rəssam kollektivi Discord-da öz icmasının insan üzvləri ilə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq, onlarla söhbətdə siyasi ideologiyaları araşdırmaq və onlarla ünsiyyət qurmaq üçün süni intellekt "chatbot" yaradıb. Bütün bunlar ChatGPT kimi cari sistemlərdə deyil, ümumi təyinatlı süni intellektin əvvəlki nəsillərində baş verdi. Lakin partiya seçki bülletenində yer almaq üçün kifayət qədər imza toplaya və buna görə də parlamentdə təmsil oluna bilmədi.

4. Süni intellekt avtonom şəkildə mənfəət əldə edir və siyasi kampaniyaya töhfələr verir. Gəlin müasir siyasətin əsas qabiliyyətinə keçək: fandreyzing. "Kampaniya fonduna töhfələri yönəldə bilən qurum" siyasi aktorun realpolitik tərəfi ola bilər və süni intellekt potensial olaraq buna qadirdir.

İnsan kimi, süni intellekt də müxtəlif yollarla siyasi kampaniyaya töhfə verə bilər. ChatGPT tərəfindən yaradılan bizneslər

yasət nəticəsi əldə edir. Nəhayət, biz təsirlərin ən mənalısına gəlirik: dövlət siyasətində süni intellektin rolu. Süni intellektin indi və ya gələcəkdə öz istəkləri və ya üstünlükləri olduğu deyilə bilməse belə, insanlar tərəfindən vergiləri azaltmaq və ya bazar tənzimləmələrini yüngülləşdirmək kimi bir məqsədə sahib olmaq üçün proqramlaşdırıla bilər.

Süni intellektin siyasətə faydaları

Siyasətdə süni intellektdən istifadənin əsas üstünlüklərindən biri odur ki, o, hökumət proseslərinin səmərəliliyini və effektivliyini artırır. Məsələn, süni intellekt ərizələrin işlənməsi, icazələrin verilməsi və ya büdcələrin idarə edilməsi kimi inzibati vəzifələrin avtomatlaşdırılmasına kömək edə bilər. Bu, vaxta və resurslara qənaət etməklə yanaşı, insan səhvlərini və qərəzliliyini

Prezident İlham Əliyev dəfələrlə məmurlara xəbərdarlıq edərək, onları övladlarını düzgün tərbiyə etməyə çağırıb. Bəzi məmurlara məhz övladlarının xoşagəlməz hərəkətlərinə görə sərt xəbərdarlıq edib. Hətta onlardan cəmiyyətdə özlərini apara bilməyən övladları barədə ölçü götürməyi tələb edib: "Kim onlara bu statusu verib cəmiyyətdə? Onların, necə dəyərlər, güvəndiyi adamları mən təyin eləmişəm vəzifəyə, mən də çıxardacağam, lazım bildikdə. Bir də bilsəm ki, kiminsə ailə üzvü haradasa xuliqanlıq eləyir, nadanlıq eləyir, özünü apara bilmir, o adam həbs ediləcək, atası işdən qovulacaq".

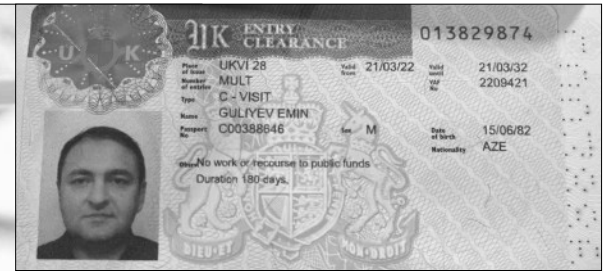
Bu günlərdə Hurriyyet.az-a daxil olan şikayət də məhz vəzifəli şəxslərin övladlarının qanunsuz əməlləri ilə bağlıdır. Bu işdə zərərçəkmiş şəxs kimi çıxış edən xanım şikayətçi (məyyən səbəblərdən adını açıqlamırıq - müəl.) redaksiyamıza müraciətində öncə mətbuatda dərc olunan bir faktı xatırladı: "BDU-nun "Riyazi analiz" kafedrasında əvəzçilik ilə professor vəzifəsində çalışan, AMEA-nın müxbir üzvü, Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini, professor Vaqif Quliyevin oğlu-Quliyev Emin Vaqif oğlu 2017-ci ilin noyabr ayında Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinə cinayət məəcəlləsinin 178.3.2-ci maddəsi ilə 10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilib.

Emin Quliyev

Qeyd edək ki, adı dələduzluqda hallanan "IG Academy" şirkətinin rəhbəri, professor oğlu Emin Quliyev Londonda təhsil almaq adı ilə bir çox vətəndaşları aldatdığına görə həbs edilib. Lakin, şikayətçi yazır ki, həbs müddəti başa çatmadan azadlığa çıxan Emin Quliyev yenə də köhnə "peşəsi"ndən əl çəkmir:

"Emin Quliyevlə yanaşı, SOCAR-ın Türkiyədəki ofisində rəhbər vəzifədə olan Aqşın Səlimov, qardaşı Səlim Səlimov, Aqşın Səlimovun müavini Pərvin adlı şəxslərdən ibarət mütəşəkkil dəstə üzvlərinin adı İngiltərədə təhsil almaq adıyla vətəndaşlardan pul almaqda hallanır. Bu mütəşəkkil dəstə bir çox ölkələrə

rəsiz durumda qaldığından, Surrey Universitetinin rəhbərliyindən təhsil haqqını və s. xərcləri ödəməsi üçün möhlət istəyib. Qızı isə bütün bunlarla bağlı İngiltərə polisində şikayət edib.

Məlumatla əsasən, Emin Quliyevlə adı hallanan İsmayıl adlı şəxs bir çox xarici ölkələrin Bakıdakı səfirliklərində (Macarıstan, Polşa, Slovakiya) müəyyən adamlarla əlaqəyə girərək, şəngən vizası düzəldir.

"Mənim özüm işimlə bağlı Macarıstan səfirliyinə viza üçün müraciət etmişdim. Razılığım ol-

Azərbaycanda 300 min dollarlıq təhsil dələduzluğu

2 övladını xaricdə oxutmaq istəyən ananın başına oyun açdılar

də müxtəlif adlar altında işləyirlər. Bakıda "Studynet -group" adı altında fəaliyyət göstərən dəstə üzvləri paralel olaraq Türkiyədə "Kollec57"-nin əməkdaşları kimi təqdim edirlər. "Studynet group"-a Xalid Musayev adlı şəxs rəhbərlik edib".

Aqşın Səlimov

Şikayət məktubunda qeyd olunur ki, "Studynet group"-da işləyən İlkin Məstənzadə hazırda Türkiyədə "Kollec57"-ni təmsil edir: "Bu dəstə üzvləri müxtəlif vaxtlarda xaricdə təhsil proqramı ilə sərgilər təşkil edir, sərgidə iş-tirak edən gəncləri cəlb edərək anket hazırlayıb tələyə salırlar".

Onların tələsinə düşən şəxslərdən olduğunu vurğulayan xanım şikayətçi yazır: "Mən də onların qurduğu tələyə düşdüm. Özünü Londonda "Kollec57"-nin meneceri kimi təqdim edən Emin Quliyevlə məni məhz Xalid Musayev və İlkin Məstənzadə tanış etdilər. Belə ki, övladlarımdan biri onların vasitəçiliyi ilə Almaniyaya göndərildi. Xalid Musayev

təhsil haqqının bir qismini təhsil ocağının hesabına, digər qismini isə şəxsi hesabına köçürəcəyimi bildirdi. 1 il sonra digər övladımın da Almaniya təhsil alması üçün onlara müraciət etdim. Nədənə 2-ci övladıma səfirlik viza vermədi. Bu iş baş tutmadığı üçün bu şəxslər mənə hər 2 övladımın birlikdə İngiltərədə təhsil almalarını təklif etdi və bu işin yalnız İsmayıl (Baxış) adlı şəxs tərəfindən həll ediləcəyini bildirdilər. Bu şəxs özünü Bakıda İsmayıl, Türkiyədə isə Baxış kimi təqdim edir.

Hər 2 övladımın birlikdə yaşaması və təhsil alması üçün böyük övladımı Almaniya və İngiltərəyə göndərmək məqsədilə Bakıya getirdim. Şərtlərə görə 300 min dollar qarşılığında hər iki övladım İngiltərədə təhsil almaları təmin edilməli idi. Bura viza alınması, təhsil və təhsillə bağlı bütün xərclər, 3 aylıq IELTS kursu daxil idi.

300 min dollar məndən Səbuhi, İsmayıl, Arzu və Firuz adlı şəxslərin vasitəsilə Bakıda alınıb. Hər 2 qız övladımı İngiltərəyə Emin Quliyev özü aparıb. Emin Quliyev İngiltərənin "Kaplan" və "David Games" kollecləri ilə işbirliyi qurduğunu dedi. Təbii ki, qaydalara görə, kollecə qəbul olmadan öncə övladlarıma IELTS kursu keçirilməli idi. Lakin IELTS yerinə ingilis dilinin başlanğıcı kursuna yazdırmışdır. Buna etirazımızı bildirdikdən sonra Emin övladlarıma "Kaplan" kollecindən çıxarıb "David Games" kollecinə yazdırdı".

İsmayıl və yaxud Baxış

Bundan sonra məlum olur ki, ondan 300 min dollar almalarına rəğmən, övladlarından yalnız birinin təhsil haqqı ödənilib: "Uzun zaman itkisindən dolayı övladlarımdan biri kollecə qəbul olunmaqdan məhrum oldu. Bu zaman aldandığımı anladım və bunu Eminə bildirdikdən sonra Emin Quliyev mənə bıçaqlandığını və pulların oğurlandığını, üstəlik ona verdiyim pulu mənə qaytara bilməyəcəyini bildirdi". Maraqlıdır ki, Emin Quliyev Türkiyə polisində verdiyi izahatda isə külli miqdarda borcu olduğu üçün özünə qəsd etdiyini yazır.

"Məlumat üçün bildirirəm ki, Emin Quliyevin qardaşı Hüseyn Quliyev Britaniya vətəndaşıdır. Emin Quliyevin sürücüsü qismində özünü tanıdan Həsən adlı şəxs də Britaniya vətəndaşıdır. Bu şəxslər də Eminin dəstəsinə daxildir. Həsən adlı şəxs hətta bu günə qədər qızımın məişət və digər şəxsi əşyalarını da ələ keçirib. Yalnız pul müqabilində geri qaytaracağını deyir", - deyərək dələduzluğa məruz qalan valideyn bildirir. Onun sözlərinə görə, ça-

madan hazır sənədlərimi səfirlik İsmayıl adlı şəxsə vermişdir. Bununla bağlı Macarıstanın Xarici İşlər Nazirliyinə müraciət etsəm də, heç bir nəticə olmadı və müxtəlif şantajlara məruz qaldım. Bundan sonra Macarıstan səfirliyindəki qanunsuzluqlardan Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinə şikayət etdim. Bundan sonra şikayətimi geri götürməyəcəyimi təqdirdə qızımın vizasını ləğv edəcəkləri ilə şantaj olunuram", - deyərək şikayətçi onu da bildirir ki, hazırda bu dəstə üzvləri İran, Suriya, İraq vətəndaşlarından pul alaraq, ölkələrindən qaçmaq üçün Türkiyədə və ya Azərbaycanda oturur, sonra qısamüddətli vizalarla digər Avropa ölkələrinə, eləcə də Amerika və İngiltərəyə keçirirlər.

Dələduzluğa məruz qaldığını bildiren xanım deyir ki, professor oğlunun bu dələduzluğu və qarantlıq keçməsi ilə bağlı AMEA-nın Prezidentinə və BDU-nun rektoruna müraciət etsə də heç bir tədbir görülməyib. "Sizdən xahiş edirəm bu mütəşəkkil dəstə üzvlərinin bütün dünyada ifşa edilməsi və cəzalandırılması üçün tədbir görülməsi üçün köməklik göstərsiniz", - deyərək, əlavə edir.

Hazırladı: Jalə FAMILQIZI

Redaksiyadan: Mövzu ilə bağlı apardığımız geniş araşdırmanın nəticəsini tezliklə dərc edəcəyik. Rəsmi qurumların və yazıda adı hallanan şəxslərin mövqeyini də dərc etməyə hazırıq.

Allahverdi Eminov
Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin üzvü, Dosent, Yazıçı,
Prezident mükafatçısı

Başlıq bir qədr “şübhəlidir” zənnimcə. Dünyanın uzaqqörən-ləri, Adəmlə Həvvadan üzü bizə ən çətin, mübhəm suallara, müəmmalara cavab və açar tapmışlar, lakin öz etirafı qarşısında gizlətməmişlər: Qadının xasiyyəti - xarakter tiplərini həqiqətə yaxın müəyyən-ləşdirə bilməmişlər. Məgər onların qadınları olmamış-mı?!

İnsanın meydana gəlməsi tarixinə qayıtsaq Monogenezis nəzəriyyəsinə görə, bəşəriyyətin ilk anası Həvva sayılır, bu fikir Bibliyadan qaynaqlanır. Hominidlərin daha yüksək növü olan dik gəzən insanın milyon il yaşı var, onun əcdadı erkən Hominid qalıqlarının əsasən dörd milyon il, hətta beş milyon il yaşa malikliyini göstərmişlər. İnsanlar digər canlılardan daha ağıllı olmuşlar; güman ki, onlar Afrikada avstral onitekdən inkişaf etmişlər, təkamülə uğramışlar - alətlər hazırlamışlar, qadın və kişilər birgə fəaliyyət göstərmişlər, uşaqlarını öyrətmişlər, körpəyə qayğı bəsləmişlər. Sonuncu fəaliyyət növündə əsas ağırlıq qadınların üzərinə düşmüşdür, o halda kişilər bu məxluq “xanım” adında əzizlənmişlər, təriflənmişlər, başlarına belə açdılar, bu xanımların sorğu elitar təbəqələrin adları ilə birgə çəkildi.

Tarixin yaddaşına inansa: Homo-nun (insanın) dörd adda növü olmuşdur, üzü məhvə getmişdir. Bacarıqlı insan - Homo habilis Şərqi Afrikada yaranmışdır, 2-1,5 milyon il əvvəl. Homo erectus-un, yəni dik gəzən növünün isə 1,8-1,6 milyon il yaşı olmuşdur. Belə ki, 700 min il əvvəl dik gəzən insan Afrikadan kənara çıxmış, qalıqları Çində, Yava adasında tapılmışdır və oddan yararlanmışlar. Homo Sapiens zəkali insanlarmış, bizim öz növümüzdür. İri üzlü imişlər. Afrikada, Asiyada yaşamışlar, bütün qitələrin sakinləri olmuşlar. İlk insanlar Təbiətlə başa-baş gəlməklə inkişaf etmiş, bezi bacarıqlar qazanmışlar ki, bu işlərdə qadınlar kənarda qalmışlar, ona görə ki, zəif, incə məxluqlardır. Lakin nəsil artırmaq missiyasında çox fəaldılar, şəhvet hissiyyətinə yiyələnmişlər.

Qadınlar - analar uşağın sağlam böyüməsinə, südü ilə qidalanmasına diqqətliydilər, qayğılı idilər. Övladlarını həyata müstəqil hazırlayırdılar. Qrup şəklində olan ailələrdə uşağın mənsubluğunu ana müəyyən-ləşdirirdi. Qadınların daha bir üstünlüyü - onların əxlaq rəmziliyi hesab edilməsi, dini simvolların

Qadın dünyası

Qadın tipinin psixologiyası

qorunub saxlanılmasının onlara həvalə olunması idi. Daha bir addım - inam nə dərəcədə özünü doğrultdu? Qadınlar Məhəbbət, Sevgi və Eşq simvolu sayıldı! Bu ilahi paydan necə yararlanıldı? Bu sual da açılmamış

qadınları da öz ərlərinə bəslənən sədaqət nümunəsi hesab etmək olmazdı, onlarda kiçik bir ehtiras qığılcımı meydana gəldikdə, bu, sönməyən alovla çevrildi və bütün hədləri yandıraraq məhv edərək bilirdi. Onlar öz qadın təbiətinin

gözlərinin atəşindən çəkinmişlər. Qadın, təmiz ehtirasın üçün həyatın boyu intizarsan, amma bu hissi kişidən yayındırırsan, bu da bir müəmma! Qadın, nə qədər təkəbbürlü görünsən də “dö-nəcəyin” yaxındır, çün sən Həv-

Sezar Miladdan əvvəl 44-cü ildə öldü və taxta Antoni yiyələndi, Kleopatraya dəlicəsinə vuruldu, iki qızı anadan doğuldu. Rə-qibi Markusa məğlubiyyətdən sonra qaçdılar. Tarixçi Kristofer Şefer yazır ki, Kleopatra kobra ilanla dişləməsindən ölməmişdir. Ən məşhuru özünü ilan sancdırıb intihar etməsidir.

* * *

Qadın Zövqü ülgücdən itidir - deyiblər və bu faktın doğruluğunu, yaxud yalanlığını tarixdən soruşmağa ehtiyac yoxdur, bu, gözümüzün qabağında baş verən hadisədir. Zövq o nəsnədir ki, insan (söhbət qadınlardan gedir) görmə və toxunma üzləri vasitəsilə zövqünü sanki sınağa çəkir, seçim aparır. Ona görə də kimisə suçlayanda eşidirik: “Gözüm tutdu”, “Əlimdə barmaqları uçurdu”. Belə kəlmələri - etirafı həlim baxışlarla, zərif təmənlərlə pıçıldayırlar.

Qızlar xüsusilə, zövqü dağınıq olmaqla “seçimə” çox meyilli olurlar. Onlar ehtiraslarının kəni-zini kimi öz zövqlərini nəzərə alırlar. Dünya praktikası göstərir ki, hər millətin qadınlarının məxsusi zövqü mövcuddur və hər iki cinsə aiddir. Məsələn, rus qadınları ən çox azəri - türk kişilərini gö-zəltirirlər, belələri səbəbləri əsaslandırırırlar ki, rus kişiləri al-koqol içkilərinə hədsiz meyillidirlər, bu işə yataqda onların əl - qolunu bağlayır. Azərbaycanlı kişilər daha çox etibarlıdırlar, hissələrində güzəştə getmirlər, in-tim oyuna incəsənət kimi baxırlar, kişilər cəsarətli, mərd, güclü, risklidirlər, ərlə qadın olsa belə məqsəd onlar üçün əsasdır. Kişilər sevgili olmağı sevirlər. Nə-hayət, çox temperamentlidirlər...

Belə temperament tipinə malik qadınlar aldandıqlarını da yaddan çıxarmırlar. Bu lirik faciə kişilərə də aiddir. Onlar aldananda barışmırlar, rəsmi ayrılıqlar da sakitləşmirlər, qışqırıqlarının qurbanına çevrilirlər, həmin qadını qətlə yetirir, nəəlac qalıb özlərini intihar edir. Bu məsələ psixoloqlar tərəfindən araşdırılır. Bu hərəkət qisasdır mı? Sualını doğruldur, öldürəcəyin qadının zövqü ilə barışmısan, yaxınlaşmısan və haçansa ayrıl-mısan. Sonra başlamısan onu izləməyə - kişiliyə dəyərmə? Belə tip xarakterlənərsə nə üçün zərif qadını həyatdan məhrum edirsən. Holland filosofu B.Spinoza yazmışdır ki, adamlar daha artıq qisas almağa həvəsidir və hər kəs istəyir ki, başqaları onun istədiyi tərzdə yaşasın, onun bəyənədi-yini bəyənsin, onun rədd elədiyini rədd etsin. Təəssüf ki, bu, həqiqətdir.

(Ardı var)

Qadınlar - analar uşağın sağlam böyüməsinə, südü ilə qidalanmasına diqqətliydilər, qayğılı idilər. Övladlarını həyata müstəqil hazırlayırdılar. Qrup şəklində olan ailələrdə uşağın mənsubluğunu ana müəyyən-ləşdirirdi. Qadınların daha bir üstünlüyü - onların əxlaq rəmziliyi hesab edilməsi, dini simvolların qorunub saxlanılmasının onlara həvalə olunması idi. Daha bir addım - inam nə dərəcədə özünü doğrultdu? Qadınlar Məhəbbət, Sevgi və Eşq simvolu sayıldı!

qaldı! Qədim yunan mifologiyasında çoxsaylı allahların sırasında Məhəbbət və Güzəllik ilahəsi Afroditə, qədim romalıların Venera adlandırılırdılar - seçilirdi. Amma bu qadın sədaqət simvoluna çevrilmədi tarixdə. Səbəbi belli oldu: Onun axsaq əri Hevestə xəyanətdə suçlandırılmışdı, Arselle intim əlaqəyə girmişdi, hətta Erot adlı oğlanları doğulmuşdu.

Ümumiyyətlə, qədim yunan allahları monoqamiyanı tanısalar da, ona əməl etmək nümunəsi göstərmirdilər, onlar eşq macəraları barəsində heç bir məhdudiyyət hiss etmirdilər. Ali allah Zevs başda olmaqla kişi cinsindən olan Olimp allahları nığah, qadınla intim əlaqəyə girmək üçün heç bir maneə ilə rastlaşmırdılar. Onlar ilahələrlə, istənilən ötəri qadınla cinsi yaxınlıq etməkdən çəkinmir, bu sahədə hansısa bir qaydanın mövcudluğunu da qəbul etmirdilər. Ona görə də onlar qaydasız əlaqələrdən dünyaya çoxlu övlad gətirirdilər. Əslində bu mifologiyadakı

təkcə haray çəkən səsinə deyil, kiçik bir çağırışına da çox həssaslıqla yanaşırdılar, özlərini asanlıqla şəhvetin əsirliyinə çevirirdilər. Onlar həm də bu mə-sələdə gücsüz olduqları qənaətinə gəlirdilər, yaxşı bilirdilər ki, ali yunan allahı Zevs eşqə düşdükdə, hansısa bir qadınla yaxınlıq etmək istədikdə heç bir maneə tanımır, hətta ən ağılasığmaz yollarla da öz məqsədinə nail olur. Əlbəttə, Zevs yaxınlıq etdi-yi qadınların sayına görə tarixdəki nə İsrail çarı Solomonla, nə Çin imperatorları, nə də türk sultanları ilə müqayisə etmək olmaz. Birincinin arvadlarının sayı, hər üçünün kənzlərinin və hə-rəmlərinin ayrılıqda miqdarı Zevsin təxəyyülünün də kasıblığını nümayiş etdirirdi.

Şahidi olmadığımız, yalnız oxuduğumuz mənbələr heç də ürəkaçan deyil və bizi neçə-neçə suallarla üzləşdirir. Suallardan əvvəl qadın mənim ələmdə yuxulu nəfəsindən kəpənəklər şaşqın halda işığa doğru uçuşurlar. Görünür, qadının iri və qara

vanın nəslindənən. Qadın, erotika incəsənətidir - janrını kişidən soruş...

Bilirəm, mənə sən sualların gözəyir, amma suala tələsmə, çün hələ sizlərin hansı tipə məxsusluğunu öyrənməklə məşğulam. Bəlkə hələlik Kleopatradan başlayım, mənimçün tip - xüsusiyyət gözəllik və ehtiraslar simvolu olan ağıllı, intellektli, güclü iradəli kraliçadır. Razılaşırsanmı?

* * *

Kleopatra sindromu: Belə tip-lə qadınlar çilgün ehtirasın simvoludur. O, Misirin son kraliçası, güclü qadın, məşhur şəxsiyyət kimi Dünyada adı çəkilir. Ömrü iki sevgi və faciə ilə tamamlanmışdır. Onun sevgi həyatında Yuli Sezar və Mark Antoni olmuşdur. O, gözəlliyi, ehtirası və ağılı ilə hər iki sərkərdəni özünə məftun etməyi bacarmışdı. Bu qadın dünyaya 4 uşaq gətirsə də öz cazibədarlığını, yataq sərgüzəştliyini itirməmişdi.

Tarixçi Plutarxin dediyinə görə, Kleopatra Sezarı ram etmək üçün onu ədyala bükməyi, sonra iplə bağlamağı, Yuliyə gətirməyi əmr etmişdir. Bununla o, özünü Sezara təslim etmək istəyirmiş.

Sezarı Kleopatraya bağlayan bir də o idi bu qadın ağıllı və cəsarətliydi, əlli yaşında Sezarla intim əlaqəyə girmişdi. Bu qadın ehtirası Misir ordusu qarşısında öz gəmilərini yandırmaq həddinə çatdırmışdı.

“Leyli və Məcnun”a dair bir neçə söz...

6 dekabr tarixində Ü.Hacıbəyli Bakı Musiqi Akademiyası nəzdində Opera Studiyasının səhnəsində Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının “Leyli və Məcnun” operası təqdim olundu. Tamaşanın rejissoru Əməkdar incəsənət xadimi Hafiz Quliyev, dirijoru Əməkdar incəsənət xadimi Sevil Hacıyeva idi. Leyli rolunda Rəvanə Əmiraslanlı, Məcnun rolunda isə Xəyal Hüseynov (ilk ifa) çıxış etdilər.

Ölkəmizin ən məşhur tamaşalarından bəlkə də birincisi olan dahi Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operası haqqında yazımda “1908-ci il yanvarın 25-ində Şərqdə ilk opera tamaşaya qoyuldu!” kimi ənənəvi pafoslu cümlələrdən qaçmaq istədim. Zira möhtərəm Azərbaycan oxucusu bu kimi tarixi faktları hər kəsin barmaqları altından çıxan yazılarda təkrar-təkrar oxuyub və bu məlumat onun üçün yeni deyildir... Bu möhtəşəm tarix dəfələrlə yazılıb. Mən isə keçmişdən yox, gələcəkdən yazmaq istədim. Biz gələcəkdən çox az danışırıq. “Leyli və Məcnun” isə bu gün öz gələcəyini yaşayır. Heç vaxt teatrın repertuarından düşməyən, zamanın sınağından güclü çıxan nadir əsərlərdəndir. Dekabrın 6-sı Opera Studiyasında baş tutan tamaşa bunu isbat etdi.

Cəmiyyətimiz və xalqımızdan gilyələnmək bir çox sənətçilərin, yaradıcı fərdlərin adətidir. Bunların başında “tamaşaçı teatra gəlmir”, “tədbirlərdə telefonlar zırhazır çalır”, “auditoriya-

dan küy əksilmir”, “tamaşaları sona qədər izləməyə hövsələləri yoxdur” kimi şikayətlər gəlir. Bu fikirlər mənim də düşüncəmdən keçməyib deyil. Hətta son zamanlar ziyarət etdiyim konsertlərin birində səs salan o qədər telefon, qaranlıq zalda ekranları parlayan o

qədər smartfon vardı ki, fasilədə səhnəyə doğru yönələrək dinləyicilərə müraciətdə bulunan təşkilatçının qəzəbinə şərik olaraq bu mövzu haqda ayrıca bir yazı belə yazmaq qərarına gəldim. Fəqət nədənsə ertələdim... Görünür ona görə ki, son izlədiyim “Leyli və Məcnun” tamaşası bu arqumentlərin əksini sübut etdi.

Bir boş oturmaq belə görə bilmədiyim, dolu olan zaldan bir çıt belə çıxmırdı. Ehtiraslı, emosional, bəzən ipə-sapa yatmayan Azərbaycan xalqının diqqəti səhnəyə necə də sancılmışdı.

Böyük bir sükut içində biz sanki bir ayindən keçirdik. Hər bir dinləyici bir digərini anlayırdı, və bu bağ uzanaraq bütün salonu əhatə edirdi. Sənət üzərindən birləşmək buna deyilir. Müxtəlif musiqi salonlarında Avropa əsərlərini dinlərkən bəzən harada reaksiya verəcəyini, nə zaman çəpik çalacağını şaşıran cəmiyyətimiz (nəzərə alaq ki teatra hər təbəqədən, hər peşədən insanlar gəlir) bu göstərinin ən incə məqamlarını hiss edərək dərhal təpki verirdi. Bu baxımdan “Leyli və Məcnun” məxsusi əsərdir. Dahi bəstəkarın da məqalələrində qeyd etdiyi kimi, əsərin mövzusu xalqa yaxındır. Yaxındır, çünki xalq öz dastanlarına biganə qalmır. Nə dastanlarına biganədir, nə də Məhəmməd Füzuliyə...

Bir digər mühüm amil musiqidir. Əslində musiqidə bir inqilab etmiş dahi Üzeyir Hacıbəylinin təməlini qoyduğu Azərbaycan milli musiqili teatri təəssüf ki, bir ənənəyə çevrilmədi. Oysa ki, bir əsrdən çox yaşı olan makam üzərinə yazılmış türk opera teatri bu zaman içərisində təkamül yolu keçməli, günümüzə tam formalaşmalı idi

(bu fikir görkəmli bəstəkarımız Aydın K.Azim tərəfindən dəfələrlə irəli sürülmüşdür). Bu sürəcdə xanəndələrimiz də artist olaraq təkcə “Leyli və Məcnun”, “Şah İsmayıl” (Müslüm Maqomayev) kimi bir əlin barmaqlarına sığacaq sayda əsərlər deyil, müxtəlif milli operalar üzərindən püxtələşməli, bu ənənənin parçasına çevrilməli idilər. Vaxtilə böyük çətinliklərdən keçərək gənc Üzeyir bəy tərəfindən yığılmış simfonik orkestr də təkamül yolu ilə yeni türk orkestri, müşayət ansamblı ilə əvəzlənə bilərdi. Nəzərə alsaq ki, bu niyyətin başlanğıcı elə Üzeyir bəy tərəfindən orkestrə solo tar alətini daxil etməklə qoyuldu.

İzlədiyimiz tamaşa mükəmməl deyildi təbii ki... Həm quruluşda, həm səslənmədə səhvlər vardı əlbət. Lakin ən önəmli məqam qüsurların olduğu tamaşada izlədiyimiz (dinlədiyimiz) qüsursuz əsər oldu.

Makam operalarının (makam və muğam eyni söz deyil - Aydın K.Azim) ardı mütləq gəlməlidir və milli musiqili teatri formalaşdırmaq üçün hələ də gec deyil. Bu xüsusda həm bəstəkarlar, həm də bu əsərlərin baş tutmasında müstəsna rolları olacaq teatr və musiqinin məsuliyyətini çiyinlərində daşıyan qurumlar təşəbbüs göstərməlidir.

Leyla Həmid Əhməd Xan

On bir ayda bahalaşan və ucuzlaşan məhsullar

2023-cü ilin yanvar-noyabr aylarında istehlak qiymətləri indeksi 2022-ci ilin yanvar-noyabr aylarına nisbətən 109,4 faiz, o cümlədən ərzaq məhsulları, içkilər və bütün məmulatları üzrə 110,4 faiz, qeyri-ərzaq məhsulları üzrə 108,9 faiz, əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlər üzrə 108,6 faiz təşkil edib.

Dövlət Statistika Komitəsindən (DSK) verilən məlumata görə, 2023-cü ilin noyabr ayında istehlak qiymətləri indeksi əvvəlki aya nisbətən 99,8 faiz, əvvəlki ilin noyabr ayına nisbətən 102,6 faiz təşkil edib.

2023-cü ilin noyabr ayında ərzaq məhsulları, içkilər və bütün məmulatları üzrə istehlak qiymətləri indeksi əvvəlki aya nisbətən 99,6 faiz, əvvəlki ilin noyabr ayına nisbətən 101,5 faiz olub. Cari ilin noyabr ayında əvvəlki aya nisbətən ayrı-ayrı ərzaq məhsullarından daha çox ucuzlaşma çörəyin, qarabaşaq və manna yarmasının, mal, qoyun və toyuq ətinin, təzə balığın, süfrə marqarininin, qarğıdalı və günəbaxan yağlarının, naringinin, portağalın, limonun, almanın, heyvanın, narın, xurmanın, kivinin, kələmin, balqabağın, yerkökünün, çuğundurun, soğanın, kartofun, şəkər tozunun, bahalaşma isə əsasən pasterizə olunmamış üz-lü südün, yoqurtun, yumurtanın, zeytun yağının, bananın, üzümün, xiyarın, pomidorun, sarımsağın, şəkərin, qəhvənin, meyvə şirəsinin qiymətlərində müşahidə edilib.

Digər ərzaq məhsullarının qiymətlərində ciddi dəyişikliklər baş verməyib. 2023-cü ilin noyabr ayında qeyri-ərzaq məhsulları üzrə istehlak qiymətləri indeksi əvvəlki aya nisbətən 100,0 faiz, əvvəlki ilin noyabr ayına nisbətən 103,1 faiz təşkil etmişdir. 2023-cü ilin noyabr ayında əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlər üzrə istehlak qiymətləri indeksi əvvəlki aya nisbətən 99,9 faiz, əvvəlki ilin noyabr ayına nisbətən 104,0 faiz təşkil edib.

Noyabr ayında əvvəlki ayla müqayisədə əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlərdən ucuzlaşma əsasən hava nəqliyyatı ilə beynəlxalq səfərlərdə xidmətlərinin qiymətlərində, bahalaşma isə mənzillərin icarə haqlarında müşahidə olunmuşdur. Digər ödənişli xidmətlərin qiymətlərində ciddi dəyişikliklər baş verməyib.

Azərbaycanda orta maaş artıb?

Bu ilin yanvar-oktyabr aylarında Azərbaycan iqtisadiyyatında maddə çalışan işçilərin orta aylıq nominal əməkhaqqı 2022-ci ilin eyni dövrünə nisbətən 11,3% artaraq 921,1 manat təşkil edib.

Hurriyyet.az Dövlət Statistika Komitəsinə istinadən xəbər verir ki, iqtisadiyyatın mədənçıxarma sənayesi, maliyyə və sığorta fəaliyyəti, peşə, elmi və texniki fəaliyyət, eləcə də informasiya və rabitə sahələrində orta aylıq nominal əməkhaqqı daha yüksək olub. Bu il noyabrın 1-nə ölkə iqtisadiyyatında maddə çalışan işçilərin sayı 1 milyon 729,4 min nəfər olub, onlardan 896,9 min nəfəri iqtisadiyyatın dövlət sektorunda, 832,5 min nəfəri isə qeyri-dövlət sektorunda fəaliyyət göstərirdi. Maddə çalışanların 19,1%-i təhsil, 18,5%-i ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri, 12,9%-i sənaye, 8,4%-i əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, 6,5 %-i tikinti, 6,4%-i dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat, 4,3%-i nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, 3,7%-i peşə, elmi və texniki fəaliyyət, 3,4%-i kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, 2,1%-i maliyyə və sığorta fəaliyyəti, 14,7%-i isə iqtisadiyyatın digər sahələrində məşğul olub.